

SOSIALISTISK *Framtid*

05/2013 LØSSALG - KR. 30,-

Må vi arbeide mer for å bevare velferdsstaten?

Et av de politiske dogmene på norsk høyreside er at "velferdsstaten ikke er bærekraftig", og løsningene som presenteres går hovedsaklig i to retninger: "Vi" må arbeide mer og lengre og velferdsytelsene må reduseres, både for å spare penger og for å gi trygdemottakere "incentiver" til å gå ut i jobb. Tidligere finansminister Sigbjørn Johnsen mente at alle arbeidsføre nordmenn i framtida må arbeide 100 timer mer i året. Tidligere Kr-fu-leder Elisabeth Løland er blant dem som har tatt til orde for å redusere velferdsytelsene, blant annet ved å kreve at arbeidere selv må betale egenandeler på sykefravær. "Det er lite sannsynlig at vi kan ha like sjenerøse velferdsordninger i fremtiden... Hvis vi ikke fordeler regningen bedre nå kan vi ende opp med å sende den til neste generasjon, det er ikke solidarisk." sa Løland til NA24 i april. Hun har tilsynelatende støtte i den rødgrønne regjeringens perspektivmelding fra februar, som blant annet på grunnlag av den såkalte eldrebølgen slo fast at den norske velferdsstaten i 2060 vil ha et underskudd på 140 milliarder 2013-kroner, forutsatt dagens velferdsnivå og arbeidsinnsats.

Vi har ingen tro på at det å tvinge sosialhjelps- og trygdemottakere ned i nød og fattigdom vil gjøre det lettere for dem det gjelder å komme seg ut i arbeid. Som mange før oss vil vi også minne om og understreke at disse menneskene hverken har valgt eller spekulert i å bli syke eller uføre. Enda viktigere er det at hele myten om velferdsstatens snarlige død er basert på feilaktige kalkuleringer. Det er ikke bare

antallet eldre i samfunnet som øker, vi kan også forvente oss en sterk økning av teknologisk innovasjon og økonomisk effektivisering. Regjeringens perspektivmelding forutsetter derfor at det private forbruket skal øke med godt over 100 % de neste femti årene. Manifest Analyse har vist i sitt faktaark "Fortsatt råd til felles velferd" at dersom man reduserer den private forbruksveksten til 74 % mer enn dagens ved å øke skattene etterhvert som inntektene øker, vil vi fint kunne bevare velferdsstaten på dagens nivå.

Spørsmålet er om vi ikke tvert i mot bør – og må – gå i motsatt retning, og redusere antall arbeidstimer per arbeider til gjengjeld for mer fritid. I mars 2012 viste Aftenposten en beregning av at dersom all vekst i norsk reallønn siden 1981 hadde vært tatt ut i fritid i stedet for økt kjøpekraft, kunne Norge lett ha innført seks timers normalarbeidsdag og fortsatt hatt penger til overs. Kampen for kortere normalarbeidstid dreier seg ikke bare om å få mer fri tid og økt livskvalitet, det er i høyeste grad også et miljøspørsmål. Om alle verdens mennesker skulle hatt et ressursforbruk tilsvarende dagens gjennomsnittsnordmann ville vi trengt to jordkloder for å overleve, ifølge WWF. Det er hverken bærekraftig eller nødvendig å doble det private norske forbruket de kommende femti årene. Det vil være mye bedre for både mennesker og miljø å ta ut den økte produktiviteten i flere fridager, kortere arbeidsdager, nasjonal og global omfordeling og en styrket offentlig sektor. DET vil være å vise solidaritet med neste generasjon.

Norsk venstreside – hva nå? av Jan Selmer Methi s. 4
Boligpolitikk i eierlandet Norge av Per Medbye s. 7
Imperialismen før og nå av Ivar Jørde s. 12
Obama innrømmer amerikansk imperialisme av Joakim Møllersen s. 19
Cuba ifølge Cecilia Samartin av Even Sandvik Underlid s. 21

Bokanmeldelse: Venstrestremisme av Oscar Dybedahl s. 25
Bokanmeldelse: Lagen mot krig av Aslak Storaker s. 29
Debatt: Innvandring og internasjonalisme av Elisabeth Reehorst s. 31
Fotoessay: "Lånte fjør" av Katharina Gahlert s. 32

SOSIALISTISK *framtid*

Sosialistisk framtid,
Boks 131, N-5804 Bergen.
sosialistiskframtid@bevegelsen.no

ISSN: 1503-6537

Utgiver: Bevegelsen for Sosialisme, Marxistisk forum
Norges Kommunistiske Ungdomsforbund og Forlaget
Marxist A/S.

Redaktør: Aslak Storaker.

Redaksjon: Oscar Dybedahl Aslak Storaker, Henrik Carlsen, Marcos Amano og Aleksander Nordby

Forside: Aleksander Nordbye
Layout:

Redaksjonen avsluttet: 07.12.2013

Signerte artikler står for forfatters regning og representerer ikke nødvendigvis utgiverorganisasjonenes synspunkter.

Opplag: 700
Trykk: A2G Grafisk AS.

Abonnement på Sosialistisk framtid (fire nummer): Kr. 200. Støtteabonnement: Kr. 300. Medlemskontingent BfS: Kr. 290 (SF inkludert i prisen). Skoleelever/dårlig råd: Kr. 190. Kontonummer for innbetaling av abonnement/kontingent: 0539 15 07653. NB: Ved betaling av kontingent og abonnement vennligst påfør navn og adresse og abonnement eller medlemskap i merknadsfeltet.

Utgis med støtte fra:

NORSK KULTURRÅD
Arts Council Norway

“Så lenge problema til dei fattige ikkje blir løyst radikalt ved å avvise den absolutte autonomien til marknader og finansiell spekulasjon og ved å angripe dei strukturelle årsakene til ulikskapen, vil inga løysing bli funnen for verdas problem, eller for den del for nokon problem...Nokre fortset med å forsvare trickle-down-teoriar som går ut frå at økonomisk vekst, framdriven av ein fri marknad, uunngåeleg vil lukkast i å skape større rettferd og inkludering i verda...Ein slik økonomi drep.»

- Pave Frans i si tiltredingserklæring

Indisk storsatsing mot svolt, trossar USA og EU

Den 2. september 2013 etablerte overhuset i det indiske parlament, Rajya Sabha, ei trygdeordning som lovfestar retten til mat. Den nye matlova vil føre til at 800 millioner menneske får ein grunnleggande tilgang til mat. Dei får rett til 5 kg mat kvar månad til ein brøkdel av marknadsprisen. I praksis vil dei kunne kjøpe ris for tre INR (29 øre) per kilo. Denne ordninga vil koste regjeringa i nærleiken av 20 milliardar dollar i året for 61,2 millionar tonn mat. USA og sume EU-land freista under WTO-handsamingane i desember å forby (!) India og andre utviklingsland frå å gjere omfattande statlege oppkjøp av matvarar og selje dei til til dei fattige til subsidierte prisar. EU og USA fryktar at slike oppkjøp kan skade deira moglegheiter for eksport av landbruksvarer, men India vann og dei rike landa mislukkas med å få gjennom eit forbod.

Radikalportal.no/ABCnyheter

Sprøytemiddelforbod skal hindre biedød

I USA og Europa har ein dei seinare åra sett ein dramatisk reduksjon av talet på bier. I USA har nærare ein tredjedel av biene blitt vekke, og i Storbritannia er talet på honningbier halvvert sidan 80-talet. Globalt er biedød eit stort problem og trugar biologisk mangfald og matproduksjon. No innfører EU eit forbod om bruk av tre ulike plantevernmidde som er knytte til massiv forsvinning av bier. Forbodet er verksamt frå og med 1. desember. Avlingar blir sprøyta med desse midla for å unngå insektangrep, men den triste bieeffekten kan altså ha vore biedød. Dette er eit avgrensa forbod som berre gjeld for plantar som er pollinert av bier, med evaluering av forbodet etter to år.

NRK

Steining kan snart bli lovleg i Afghanistan

- Vi jobbar med eit utkast til ein straffemetode basert på Sharia-lover der straffa for utruskap,

viss det finst fire augevitne, vil vere steining, seier Rohullah Qarizada, som sit i komiteen for islamsk lovgjeving i Karzai-regimet. Nyleg blei eit par som var skulda for utruskap forsøkt steina i Baghlan-provinsen. Steininga blei stoppa av dei eldre i byen, men dei to blei seinare skotne i all offentlegheit. Ei gransking fastslo at straffa ikkje var i samsvar med lovene i landet. Ein rapport frå den norske ambassaden viser at valden mot kvinner generelt, og politikvinner spesielt, aukar. Heile 87 prosent av afghanske kvinner og jenter seier dei har opplevd vald, og heile 70 prosent av politikvinnene seier dei har opplevd seksuell trakassering eller overgrep, i mange tilfelle frå sine overordna.

VG

Svolten aukar i Europa og USA, blir redusert i Latin-Amerika

Talet på hjelpetrengande i Europa har auka med heile 75 prosent sidan 2009 og utrulege 43 millionar europearar får ikkje nok mat. "Europa er inne i si verste humanitære krise på over 60 år," seier leiaren for internasjonale Raude Kors, etiopiaren Bekele Geleta, i samband med ein stor rapport om korleis nyfattigdommen etter 2009 har innverka på livet til titals millionar europearar. Dette i skarp motsetnad til Latin-Amerika, der andelen sveltande gjekk ned frå 14,7 prosent av totalbefolkninga i perioden 1990-1991 til 7,9 prosent i perioden 2011-2013. FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) anslår at svoltene i dag rammar 47 millionar menneske i regionen, 3 millionar færre enn i perioden 2008-2010. I USA er det rundt 50 millionar som jamt har for lite mat, eller rundt 17 prosent av befolkninga. Andelen svoltne i USA har gått opp dei siste åra.

Kurere.no

Udogmatisk britisk venstrefløyparti stifta

400 britar stifta laurdag den 30. november venstrefløypartiet Left Unity på eit feminis-

tisk, økologisk og anti-neoliberal grunnlag. Ambisjonen til partiet er å utfordre det sosialdemokratiske Labours dominans til venstre for midten av britisk politikk. Partiet har frå starten over 1.200 medlemmar og er med det ein av dei største organisasjonane på venstresida i Storbritannia. Det er venta at partiet vil stille til lokalval og EU-parlamentsval i løpet av våren. Kongressen vedtok eit utkast til politisk grunnlag frå Left Party Platform, som legg vekt på at det er nødvendig med eit breitt parti med fleire retningar. Grunnlaget frå platformen blei vedtatt med 295 stemmer mot 101. Den nest største tendensen på kongressen var Socialist Platform, som hadde foreslått eit politisk grunnlag som ikkje berre var anti-neoliberalt, feministisk og økologisk, men også antikapitalistisk og rådsosialistisk. Dei fekk støtte frå 122 medlemmer – og fikk 216 mot seg.

Modkraft.dk

Assad-vennleige utgjer den største gruppa av drepne i Syria

Det såkalla «Syrian observatory for human rights», drive av opprørsaktivisten Rami Abdelrahman med økonomisk støtte frå EU og Storbritannia, la i oktober fram statistikk der det blir hevda at tapstala har passert 115 000 og at regjeringsstyrkar framleis utgjer den største gruppa av drepne (47 206) med rundt 41%, følgd av sivile som blir ramma frå begge sider. Opprørsstyrkane utgjer den minste delen (23 707), med litt under 21%. Det er dermed ikkje korrekt når vestlege politikarar impliserer at syriske myndigheiter har drepe meir enn 100 000 av eiga befolkning. Men dei seinaste månadane har vore tøffe mot opprørarane. Tapstala mellom dei gjekk opp med 42% frå juni til oktober. Den største auken kom mellom utanlandske krigarar, der dei fleste kjempa i Al Qaida-assosierte styrkar. Dødstala mellom desse gjekk opp med 110%.

<http://mcclatchydc.com/>

Norsk venstreside – Hva nå?

AV JAN SELMER METHI, BEVEGELSEN FOR SOSIALISME

Det skjedde det vi fryktet, men håpet vi skulle klare å unngå. Vi fikk en mørkeblå regjering styrt av Høyre og Frp. En sjarmoffensiv overfor Venstre og Kristelig folkeparti var ikke nødvendig for å sikre seg det nødvendige parlamentariske grunnlaget. De hadde jo på forhånd bundet seg opp til å kaste den Rød-Grønne regjeringen – uansett.

Det var imidlertid en forunderlig seanse vi først ble utsatt for under regjeringsforhandlingene. Mens vi ventet på at Siv og Erna skulle bli ferdige med sitt te-party om regjeringsplattformen og ministrene, fikk vi servert

en liten konfekt hver dag; Cecilia Brækhus skal få lov å bokse i Norge (proffboksing), forbudet mot Segway og vannscootere oppheves, alle kommuner som ønsker fornøyleseskjøring med snøscooter vil få det, vinmonopolet skal ha åpent like lenge som butikker får selge øl. Det var nesten som man ikke skulle tro det man så. Dette er altså den nye statsministeren og hennes høyre hånd!! De deler ut sukkertøy

Listhaug som gjerne vil effektivisere, gjøre landbruket i Norge konkurransedyktig, kommer nok ikke til å bry seg om at Norge bare har 3% matjord og årlig omdanner 10 000 mål matjord til andre formål.

til sine velgere etter først å ha trøstet Krf og Venstre med litt godsaker; økt kontantstøtte, sikret at kristendommen får sine (55%) av livssynsfaget, gi fastleger reservasjonsrett mot henvisning til abort, redusere fedrekvoten fra 14 til 10 uker, og en sikring av at det ikke blir konsekvensutredning av Lofoten og Vesterålen, Jan Mayen og Svalbard de neste fire årene. Det siste visste vi om, ellers ville hele det parlamentariske grunnlaget vært borte. Så selv om det svei for Høyre og Frp å utsette oljeboring i Lofoten og Vesterålen, vil de få betalt ti fold igjen i senere saker. Bla viste det seg ved at Krf og

Venstre var fornøyde når de fikk til å flytte på 2,2 milliarder på statsbudsjettet (jernbane, kontantstøtten ++).

Nå skal man normalt ikke dømme en regjering på forhånd. Den bør jo med respekt å melde få vise hva den duger til, før man feller en dom over dens virksomhet. Spørsmålet er om vi ikke allerede nå ser konturene av en linje

som i stadig sterkere grad kommer til å gjøre seg gjeldende. Hva er det vi ser, når vi ser på det den har gjort og planlegger å gjøre med utgangspunkt i både regjeringsplattformen, felleserklæringen og budsjettet?

Skattelette og "folk flest"

Man skulle ikke tro at en endring av formueskatten på 0,1% skulle ha betydning i det hele tatt. Men den er et sterkt signal om retning og hvem regjeringa vil tjene. Vi husker alle finansminister Sivs lovnad om at "folk flest" skal få skattelette. Hvor går skatteletten på 8 milliarder kroner? De 20 rikeste i Norge som forvalter en formue på over 277 milliarder vil få i snitt over 13 millioner i skattelette. Ikke dårlig det. Men det er jo disse som har finansiert valgkampen for Erna og Siv, så det skulle vel kanskje bare mangle. Ser man på de 25 000 nordmennene som tjener over 2 millioner kroner i året, får de inkludert lettelse i formueskatt i snitt 39 000 mer å rutte med. Men ser man på de som vi normalt ville betrakte som "folk flest", de som har en årsinntekt på rundt 350 000 kroner, vil de ikke merke noe av betydning. I følge finansdepartementet gjelder det 1 973 600 nordmenn. "Folk flest" må da være de fleste rike her i landet. Ja, ja, fanden tar vare på sine, som vi sier der jeg kommer fra.

Reduksjon av matjord og ostetoll

Ville du kjøpt en bruktbil av denne regjeringen?

Foto: Thomas Haugersveen / Statsministerens kontor

Det er tydelig at regjeringen mener alvor når de i plattformen har gått bort fra tidligere regjeringers mål om å halvere nedbyggingen av dyrka mark. En av de første sakene som Landbruksminister Listhaug fra Frp tok tak i, var å la "indrefilet" av norsk matjord, som Marit Arnstad (SP) kaller det, bli brukt til boligbygging i Trondheim (1000 mål) og til IKEA i Vestby. Mange tror Listhaug har misforstått sin oppgave som landbruksminister. Det har hun ikke. Hun følger bare lojalt opp sin ed. Hun skal ikke tjene landbruket, hun skal tjene kapitalen selv om det får høyresidens syvende far i huset, Kåre Willoch til å mane til besinnelse. Han ber regjeringen revurdere sin matjordpolitikk og tenke på matberedskaper. Det nytter heller ikke at fylkesmannen i Sør-Trøndelag gikk imot planene i Trondheim. Når Listhaug setter hensynet til jordvern til side under påskudd av at hun ikke kan sette seg utover lokaldemokratiet, vil det bli vanskelig for henne å si nei til andre kommuner som ønsker å gjøre det samme. Listhaug som gjerne vil effektivisere, gjøre landbruket i Norge konkurransedyktig, kommer nok ikke til å bry seg om at Norge bare har 3% matjord og årlig omdanner 10 000 mål matjord til andre formål. At Norge heller ikke har kornlager, ser ikke ut til å bekymre henne. Hvis hun skal bry seg, må hun tvinges til det. Det er ikke nødvendig å vente til

neste valg for å gjøre det.

Toll på utenlandsk ost og noen planter, har opprørt EU, men var nok nødvendig for å skjerme osteproduksjonen i Norge. Europaminister Vidar Helgesen bryr seg enda mindre om landbruket enn Listhaug. Han har sine venner i handelsnæring og de vil han gjerne tjene. Han har lovet full reversering av ostetollen. Om han klarer det, er en annen sak. Utspillet er imidlertid nok til å skape usikkerhet i landbruksmiljøet, men bør mer mane til kamp enn fortvilelse. Hver femte bonde vurderer å avvikle eller redusere driften som følge av landbrukspolitikken til den nye regjeringen viser en undersøkelse gjort av Respons Analyse.

Strukturkvoter

Den nylig avsatte dommen i Høyesterett slår fast at Stoltenberg II-regjeringen ikke handlet i strid med Grunnloven da den vedtok tidsbegrensning på strukturkvoter (som betyr at

flere fiskekvoter kan samles på én båt). Kommer fiskeriminister Elisabeth Aspaker til å bry seg om det? Neppe. Hun betrakter dommen som en aksept for å kunne ta en ny runde og vedta en evigvarende rett til kvotene. I tillegg vil hun at strukturkvoter også skal gjelde for båter mindre enn 11 m. I samme åndedrag har hun varslet endringer i ordningen med såkalte fjordlinjer, som stenger alle fartøyer over 15 meter ute fra den nærmeste kystsonen. Ordningen ble innført i januar, og gjelder hele kysten fra Stad og nordover bla for å beskytte sjøsamisk fjordfiske. Her kan vi vente nye slag mot kystnæringen.

Arbeidsmiljøloven

Et område som NHO umiddelbart etter regjeringsskifte har krevd endringer på er arbeidsmiljøloven. NHO forlanger at regjeringen gjør arbeidsmiljøloven mer fleksibel. Flexibilitet betyr for NHO mer makt til arbeidsgiver til å finne "lokale løsninger" hvor triksing og

Det er nødvendig å være i forkant med aksjoner og tiltak for å forsvare rettighetene som er oppnådd. En svekkelse av arbeidsmiljøloven er å gå baklengs inn i framtida og en markert svekkelse av demokratiet.

Herman Van Rompuy president i Europarådet.

Photo Juha ROININEN/EUP-IMAGES/Prime Minister's Office

miksing med midlertidig ansettelser, søndagsarbeid og gjennomsnittsberegning av arbeidstid svekker de ansattes rettigheter. Dersom dette skjer kan vi se for oss mer sosial dumping og mer arbeidskriminalitet. Her kreves det at fagorganisasjonene ikke blir defensive. Det er nødvendig å være i forkant med aksjoner og tiltak for å forsvare rettighetene som er oppnådd. En svekkelse av arbeidsmiljøloven er å gå baklengs inn i framtida og en markert svekkelse av demokratiet.

Mer privatisering – mindre fellesskap – mindre demokrati

Punktene ovenfor viser en klar tendens. Det er kapitalens håndlangere vi har plassert i regjeringskontorene. De kommer til å få ti fold igjen for sin investering i regjeringsskifte. Men også andre ting som gjelder folk flest peker i samme retning. Avskaffelse av arveavgiften, reduksjon av fedrekvoten fra 14 til 10, ikke to opptak i barnehagen i året og ikke innføring av 11 måneders studiestøtte er noen eksempler. I tillegg må vi regne med en omfattende privatisering av skoler, jernbane og andre velferdstilbud. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen har uttalt at det kan bli vanskelig å begrense

privatisering av skolevirksomheten. Det tror vi han på. Han kommer ikke til å gjøre noe for å dempe denne utviklingen.

Det er altså ikke spørsmål om, men hvor mye av ressursene i offentlig sektor som flyttes ut til privat konsum og dermed ut av demokratisk

kontroll. Jo mindre skatt vi betaler, og jo mer av velferdsordningene som privatiseres, jo mindre innflytelse har fellesskapet på tilbudet, tjenestenes kvalitet og tilgjengelighet. Det som grunnleggende skjer er en forskyvning av det nasjonale økonomiske sirkulasjonsmønsteret til fordel for det private. Fra en mer eller min-

dre kontrollert offentlig sirkulasjon føres stadig mer over til en ukontrollert markedsøkonomi som i tillegg til å dekke samfunnsmessige behov, priser tjenestene for å være såkalt konkurransedyktig. I det lange løp betyr det enten å vinne (maksimere profitten) eller forsvinne ut av markedet og dermed legge ned tilbudet. Det er i dette den egentlige "Frp-koden" ligger. Ved å la ressursen følge pasienten (eleven, barnet, klienten osv) samtidig som tjenesten tilbys privat oppnår kapitalen to ting. For det første

rives akkumulert offentlig økonomi løs fra en offentlig sirkulasjon. For det andre vil det være lett å lage systemer som ytterligere belaster brukeren slik at tjenesten i realiteten blir dyrere og fortjenesten større. Men dette er ikke nytt. Vi har hatt det lenge. Det vi må forvente er en kraftig akselerasjon, og det kommer til å gjøre oss svært sårbar når økonomiske kriser inntreffer.

Hva kan vi gjøre?

Det er vanskelig å forstå at dette vil endre seg uten at arbeiderbevegelsen faglig og politisk viser muskler. Det krever kamp. En felles kamp. Men skal vi erobre den politiske makta ved neste valg, skal det mer til enn å sutre over at fellesskapets verdier privatiseres. For det første må vi nøytralisere den interne rivningen mellom ulike grupperinger på venstresiden. Det er venstresidens akilleshæl. Men det er venstresiden som må vise at fellesskapet er sterkere. Det krever enhet, ikke nødvendigvis enighet. For det andre må vi møte den besnærende borgerlige ideologien om effektivisering, konkurranseutsetting, valgfrihet for den enkelte på en bedre måte enn det vi til nå har gjort. Alle disse retoriske vendingene som appellerer til enkeltmennesket må vi gjøre bedre enn de borgerlige. Det krever politisk arbeid som setter både det retoriske arbeidet og den faglige begrunnelsen i sentrum. Ideologiene er ikke døde.

Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen har uttalt at det kan bli vanskelig å begrense privatisering av skolevirksomheten. Det tror vi han på. Han kommer ikke til å gjøre noe for å dempe denne utviklingen.

Boligpolitikk i eierlandet Norge

AV PER MEDBYE

FORSKER VED NORSK INSTITUTT FOR BY- OG REGIONFORSKNING.

Jeg har fått i oppgave å skrive en artikkel om boligpolitikk. Dette er et stort og komplisert tema og jeg vil avgrense meg til fakta om norske forhold og de viktigste utviklingstrekkene og særtrekk ved norsk boligpolitikk. Selv om faktabeskrivelser dominerer vil jeg også komme med noen vurderinger.

Artikkelen starter med en redegjørelse for eierlinja i norsk boligpolitikk og særtrekk ved det norske tilbudet av leide boliger. Del 2 behandler de viktigste endringene i norsk boligpolitikk de siste tiårene. Del 3 drøfter den manglende boligbeskatningen i Norge og konsekvenser av denne. Del 4 diskuterer kort to mulige endringer i boligpolitikken. Del 5 avslutter artikkelen med en kort diskusjon av mulighetene for omfattende boligpolitikk innenfor et kapitalistisk system.

1. Eierlinja i norsk boligpolitikk og særtrekk ved det norske leietilbudet

Den norske boligmassen skiller seg på mange måter ut fra boligmassen i mange andre land, særlig med hensyn til disposisjonsform (eie versus leie). I Norge eier de fleste husholdningene sin bolig, enten som selveiere eller gjennom borettslag. Hele 77 prosent av husholdningene eier sin bolig. Dette er høyere enn de fleste andre europeiske land. Eneboliger utgjør også en relativt sett stor del av boligmassen, noe som delvis er en følge av et mindre sentralisert bosetningsmønster. Videre er leiemarkedet preget av småskalauteiere som enten leier ut del av egen bolig (såkalte sokkelboliger) eller en ekstra bolig de av ulike årsaker disponerer (pardannelse, arv med mer), men ikke bor i. Over halvparten av de utleide boligene i Norge tilhører disse kategoriene. Dette innebærer at de raskt kan trekkes ut og inn av leiemarkedet, noe som skaper utfordringer med hensyn til langsiktig leie av bolig. Det er relativt sett få som driver utleie som næring og få offentlige utleieboliger. De offentlige utleieboligene kommunene disponerer er videre stort sett øremerket bestemte grupper og ikke et generelt boligtilbud til alle innbyggerne i

kommunen. Få husholdninger bor lenge i leid bolig og de fleste etablerer seg som boligeiere i løpet av livet.¹ Flere enn før etablerer seg også tidlig som boligeiere. I perioden 1997 til 2007 økte eierandelen blant ungdommer mellom 25 og 29 år fra 47 til 70 prosent.²

Norsk boligpolitikk har etter 1945 hatt som mål at flest mulig skal eie sin egen bolig. Det har vært bred politisk enighet om dette målet.³ Satsning på offentlige utleieboliger ble forkastet til fordel for boligsamvirket i store byer og selvbygging på landsbygda og i mindre byer og tettsteder.

Selv om eierlinja har stått sentralt i hele perioden, har norsk boligpolitikk blitt kraftig endret de siste tiårene. I neste del vil jeg beskrive de vesentligste endringene i norsk boligpolitikk.

2. Boligpolitikk før og nå⁴

De første tiårene etter 2. verdenskrig var boligpolitikken basert på storstilt oppføring av nye boliger. Husbanken ga lån til boligsamvirket og selvbyggere på gunstige betingelser i form av lave renter og lang avbetalingstid og finansierte rundt to tredjedeler av alle nyoppførte bolighus. Staten regulerte også prisene i borettslagssektoren og husleiene i deler av det private utleiemarkedet. Kommunene framskaffet rimelige tomter til utbyggingsformål. Avvikling av prisregulering på borettslagsleiligheter

Prisreguleringen på borettslagsleiligheter var virksom fram til 1980-tallet. Reguleringen kom under press på 70-tallet. Delvis skyldes dette at det da oppstod selveierleiligheter (sameier) i norske storbyer som ikke var omfattet av prisregulering, noe en forsøkte å motvirke med et midlertidig forbud mot slike leiligheter mellom 1976 og 1983. Prisreguleringen ble også

omgått med "penger under bordet", særlig i frittstående borettslag som det var mange av i Oslo, hvor det var direkte forbindelse mellom selger og kjøper. Ved borettslag tilknyttet Norske Boligbyggelags Landsforbund (NBBL) var det mest ved interne bytter at det var direkte forbindelse mellom selger og kjøper slik at det var mulig å betale "under bordet". Omgåelse av prisreguleringen var derfor mindre utbredt der.

Boligene ble fordelt etter et ansiennitetsprinsipp hvor de som hadde stått lengst tid som medlemmer i borettslaget ble tildelt boligene.

Hvilke fordelingsvirkninger dette hadde er omstridt. I Oslo var mennesker med høy inntekt og høy utdanning overrepresenterte på OBOS sin venteliste⁵, men på landsbasis er fordelingsvirkningene av systemet ikke blitt undersøkt.

At ansiennitetsprinsippet neppe var til fordel for innflyttere til byene uten ansiennitet i det lokale borettslaget og kontakter vil nok de fleste være enige i. Men, dette bidro muligens til redusert grad av sentralisering, noe som var i tråd med distriktpolitiske mål.

Willochs regjering opphevet prisreguleringen i frittstående borettslag og boligaksjeselskaper i 1982. I borettslag tilknyttet NBBL ble takstene kraftig oppjusterte i 1982. Reguleringen ble da i praksis uten betydning i store deler av landet. Det geografiske omfanget av prisreguleringen ble i Willochs regjeringsperiode redusert fra 101 til 7 kommuner. Prisreguleringen på borettslagsboliger ble formelt avviklet i 1988 etter et kompromiss mellom Arbeiderpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Da ble 64 000 boliger, de fleste av dem OBOS- og USBL-leiligheter i Oslo fritatt fra takstplikt.⁶

Hva som var drivkreftene for å oppheve pris-

Prisreguleringen på borettslagsleiligheter var virksom fram til 1980-tallet. Reguleringen kom under press på 70-tallet.

reguleringen på borettslagsleiligheter er omstridt. Høyre har ofte blitt framholdt som pådriver for å oppheve reguleringene i bolig-samvirket. Men, sentrale forskere på boligom-rådet har hevdet at beboernes økonomiske interesser var hoveddrivkraften for å avskaffe prisreguleringen på andelsboliger. Høyre og Willoch tilpasset seg disse ønskene, men var ikke pådrivere.⁷

Uansett årsak til at boligsamvirket slik det var de første tiårene etter krigen brøt sammen, tror jeg ikke at det er realistisk å gjenopprette boligsamvirket

med prisregulering nøyaktig slik det var fram til 1982. Det er nok politisk umulig å pålegge folk å selge sin bolig for mindre enn det de har kjøpt den for. Opphevelsen av reguleringene i borettslagssektoren er derfor et typisk eksempel på en ir-reversibel reform (en reform som ikke kan omgjøres)

fordi de som eier borettslagsleiligheter har mesteparten av sin formue i boligen og vil motsette seg prisregulering rett og slett fordi de vil tape penger på det.

Avvikling av husleieregulering og konvertering av leieboliger til eierleiligheter⁸

Den strenge husleiereguleringen var av mindre betydning. Den omfattet bare boliger i blokk bygd for april 1940 i noen byer. Møblert utleie var unntatt fra reguleringen. Husleiene var stort sett var låst til 1940-nivå, men noen op-pjusteringer var tillatt. Leieøkninger var blant

annet tillatt ved vesentlige oppgraderinger, men husleiene økte mindre enn den generelle inflasjonen. Reguleringen dekket ti kommuner i Norge. Fra og med 1982 gjaldt reguleringen bare i Oslo, Bergen og Trondheim. Det ble da anslått at 63 500 boliger var dekket av den strenge formen for husleieregulering. Dette utgjorde 17,6 prosent av utleide boliger på lands-basis. I Oslo var andelen utleide boliger dekket av reguleringen, mye høyere – 54,3 prosent. I løpet av 1980-tallet ble mange av leieboligene som var omfattet av den strenge husleiereg-uleringen, omgjort til sameier.

I siste boligmelding står dette helt klart: "Bustad er først og fremst eit personlig ansvar. Folk kjøper og sel bustad på ein marknad, og bustadbygginga skjer på ein marknad. Det of-fentlege si oppgave er å leggje til rette slik at folk kan klare seg best mogleg på eiga hand"

da ny husleielov ble vedtatt i 1999. Det ble da vedtatt å utfase den gamle husleiereguleringen fullstendig i en overgangsperiode fram mot 2010. Høsten 2006 ble det anslått at det var 3500 slike boliger i Oslo (av rundt 80 000 ut-leide boliger), mens det var 60 boliger i Trond-heim. Det er altså veldig lenge siden denne reg-uleringen har hatt betydning. Min vurdering er at den strenge husleiereguleringen mistet sin betydning først og fremst fordi boligmas-sen ble omgjort til eierboliger ved salg osv. Når privat eiendomsrett gjelder vil en ikke kunne hindre dette i å skje. Private utleiere kan ikke

pålegges å drive uten profitt på lang sikt.

Fra generell til selektiv boligpolitikk

Et eksplisitt premiss for dagens boligpolitikk er at det store flertallet av befolkningen forut-settes å etablere og opprettholde sitt boligkon-sum på bolig- og lånemarkedets vilkår. I siste boligmelding står dette helt klart: "Bustad er først og fremst eit personlig ansvar. Folk kjøper og sel bustad på ein marknad, og bustadbyg-ginga skjer på ein marknad. Det offentlege si oppgave er å leggje til rette slik at folk kan klare seg best mogleg på eiga hand"¹⁰

Boligpolitikk rettet mot enkeltgrupper er ikke et helt nytt fenomen, blant annet har forløperne til bostøtteordningen eksistert siden 1947. Fram til 1980-tallet var likevel hovedfokus i boligpolitikken den allmenne befolkningens boligforhold, og omfanget av selektive ordninger var lavere enn i dag. På 1990- og 2000-tallet ble den statlige bolig-politikken i stadig større grad orientert mot bestemte kategorier: eldre, ungdom, flyktning-er, bostedsløse og "vanskeligstilte". I løpet av 2000-tallet ble "vanskeligstilte på boligmark-edet" boligpolitikkenes dominerende kategori. Politisk og faglig ble dreiningen begrunnet med at størsteparten av befolkningen hadde tilfredsstillende boligforhold.

Ofte trekkes følgende vanskeligstilte grup-per fram som målgrupper for det boligsosiale arbeidet: eldre, uføre, økonomisk vanskelig-stilte, psykisk- og fysisk utviklingshemmede, rusmisbrukere, psykiatriske pasienter og flyk-tninger. Det har også vært et sterkt fokus på bostedsløshet.

Husbanken har gjennomgått store endringer i forhold til tidligere. I perioden fra 1945 til ca. 1995 var Husbanken statens redskap for å real-isere målet om høy boligbygging. I dag er Hus-

Foto Chell Hill / Wikimedia Commons

bankens hovedoppgave å forvalte støtte- og låneordningene rettet mot de vanskeligstilte. Det er imidlertid fortsatt slik at Husbankens grunnlån skal stimulere til oppføring av boliger som har kvaliteter utover det markedet og plan- og bygningsloven sørger for på egen hånd. Kvalitetene er knyttet til miljøvennlighet og universell utforming.

Norske kommuner har stor frihet på det boligsosiale området. Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen stiller kun to generelle minstekrav til kommunene: Ifølge kapittel 3, § 15 (boliger til vanskeligstilte) skal "kommunene i arbeids- og velferdsforvaltningen [...] medvirke til å skaffe boliger til vanskeligstilte personer som ikke selv kan ivareta sine interesser på boligmarkedet". Dette betyr ikke at en har rett til en bolig fra kommunen, men en har rett til å klage, for eksempel på vedtak om avslag på søknad om kommunal bolig. Kapittel 4, § 27 (midlertidig botilbud) slår på sin side fast at "kommunen er forpliktet til å finne midlertidig botilbud for dem som ikke klarer det selv". Det siste omtales ofte som kommunens ansvar for nød- eller akuttbolig.

Trass i formell frihet har kommunenes boligpolitikk i stor grad fulgt utviklingen i den statlige boligpolitikken. Dermed har kommunene de siste tjue årene i stadig større grad fokusert på de vanskeligstilte. Sentrale oppgaver i den kommunale boligpolitikken fra ca. 1945 til 1990, som tomtekjøp og arealklargjøring er sterkt nedprioritert eller helt avvirket i mange kommuner.¹¹

I praksis står kommunene for forvaltningen av de boligsosiale virkemidlene: Husbankens støtte- og låneordninger (bostøtte, startlån og boligtilskudd), kommunale boliger og oppfølgingstjenester (hjemmehjelp, støttekontakt, økonomisk rådgivning, helserådgivning, sosial

trening med mer).

De to viktigste boligsosiale virkemidlene er bostøtte og startlån er innrettet mot ulike grupper. Det finnes grupper som har høy inntekt for å kunne motta bostøtte eller tilbud om kommunal bolig, men samtidig for svak økonomi til å etablere seg i egen eid bolig ved hjelp av startlånet.¹² Den rødgrønne regjeringen gjennomførte en utvidelse av bostøtteordningen i 2009.¹³ Men, etter min vurdering vil den nok måtte økes ytterligere dersom den skal kunne kombineres med startlån i stort omfang. Kommunenes egen utleievirksomhet har aldri hatt stort omfang i Norge.¹⁴ Kommunene disponerte i 2010 i følge KOSTRA¹⁵ om lag 101 000 boliger inkludert 27 000 omsorgsboliger.

Selv om omfanget av kommunal utleiesektor ikke har endret seg særlig mye, kan en se tendenser til at boligene i større grad enn tidligere blir målrettet mot bestemte grupper. 318 kommuner tildelte samtlige boliger etter behovsprøving i 2010, mot 264 kommuner fem år tidligere. Imidlertid er det fortsatt slik at kommunalt disponerte boliger tildeles personer som ikke faller inn under målgruppene for selektiv boligpolitikk, men slik tildeling er mindre utbredt enn før.

Videre er det mange kommuner som i de seinere årene har tatt i bruk markedsbaserte prinsipper for husleiefastsettelse hvor det private leiemarkedet blir brukt som referanse. De fleste kommuner bruker imidlertid ikke markedsbaserte prinsipper for å fastsette husleie i kommunalt disponerte boliger. Det er stor variasjon mellom norske kommuner

med hensyn til hvilke prinsipper de legger til grunn ved husleiefastsettelse. Tidligere var det imidlertid vanlig å subsidiere boligene, og ikke husholdningene.¹⁶ Et nytt trekk er også at kommuner har begynt å ta ut utbytte fra den kommunale utleievirksomheten. Så vidt jeg kjenner til gjøres dette foreløpig bare i Oslo og Bergen.¹⁷

I denne delen har jeg sett på boligpolitikk før og nå i mer snever forstand. De viktigste fordelingsvirkningene i boligsektoren kommer imidlertid gjennom skattepolitikken. I neste del vil jeg behandle manglende boligbeskatning og virkningene av dette.

De totale skattesubsidiene til boligeiere var i 2011 på 55 milliarder, mens det brukes 7 milliarder på sosial boligpolitikk.

Manglende boligbeskatning skaper skjevheter og prispress

De totale skattesubsidiene til boligeiere var i 2011 på 55 milliarder, mens det brukes 7 milliarder på sosial boligpolitikk.¹⁸ Skattesubsidieringen er en kombinasjon av manglende beskatning, lave satser og

lavt skattegrunnlag og består av:

- Ingen fordelsbeskatning av egen bolig.
- Lav ligningsverdi ved verdsetting av boligformue
- Rentefradrag som riktignok ikke skiller mellom lån til bolig og lån til andre formål, men boliggjeld er utvilsomt husholdningenes viktigste gjeldskomponent.

I tillegg er utleie av inntil halvparten av egen bolig skattefritt. Gevinst ved salg av bolig er skattefritt for personer som har bodd i bolig minst ett av de siste to årene. Gevinst ved

Foto Aslak Storaker

boligsalg er videre skattefritt når du har brukt en leilighet i en tomannsbolig eller minst halvparten av en bolig selv, og resten har vært utleid til bolig.

Ligningsverdien på primærboliger er 25 prosent, mens ligningsverdien på sekundærboliger er 50 prosent. Primærbolig er den man bor i, men man kan bare ha en. Altså er for eksempel pendlerboliger sekundærboliger. Ved eie av opp til fire boenheter i en bygning, hvis man bor i en av dem selv, beregnes ligningsverdien som primærbolig.

I tillegg til de statlige skattene har kommunene anledning til å skrive ut eiendomsskatt med en sats på mellom 2 og 7 promille av eiendomsverdien. Denne kan skrives ut både på boligeiendommer og næringsseiendommer. I motsetning til tidligere er den heller ikke avgrenset til tettbygde strøk. På tross av den lave skattesatsen benytter en del kommuner med høye boligpriser (og dermed godt skattegrunnlag) ikke eiendomsskatt. Oslo har ikke eiendomsskatt og Stavanger benytter laveste sats.¹⁹

Skattefordelene ved eie gir sterkere prisutvikling i boligmarkedet. Skattefordelene er høyere jo større boligformuen er. Siden husholdningene med høyest inntekt som regel også har de dyreste boligene betyr dette at skatteubsidieringen er regressiv og bidrar til å motvirke progressiviteten i mye av det øvrige skattesystemet. Den skattemessige behandlingen bidrar også til å skape et leiemarked preget av småutleie, da denne typen utleie er gunstigere skattemessig behandlet enn næringsutleie i større stil. Dette medfører at leiemarkedet preges av boliger som kan trekkes inn og ut av leiemarkedet raskt. Dette gjør at leie av bolig på lang sikt blir vanskelig.

Leietilbudet er lite i Norge som følge av et bevisst politisk valg

Et radikalt forslag er å fjerne skattesubsidiene på alle boliger. Dette gir lavere prispress i eiemarkedet og utgifter for eiere som de ikke har i dag. Et slikt forslag vil derfor møte stor motstand i eierlandet Norge. Fordelingsvirkningene vil imidlertid være stort utjænnende. Samtidig gir det større grad av rettferdighet mellom eiere og leietakere.

Et mer forsiktig forslag er å fjerne skattesubsidiene for sekundærboliger (unntatt pendlerboliger). Ulempen er at dette fører til et lavere leietilbud. Det kan på sikt følges opp med andre tiltak som stimulerer langsiktig utleie, men ettersom dette tar tid, vil nok den kortsiktige effekten være et lavere leietilbud.

Fjerning eller reduksjon av rentefradraget er også mulig. For eksempel kan reglene endres slik at det bare gis rentefradrag på renter under en viss grense eller på investeringer under en viss grense per bolig.

Det er mulig å kombinere innføring av økt skatt på boliger med bunnfradrag som gjør at vanlige husholdninger med vanlige boliger ikke skattlegges eller skattlegges lavt.

Selv om skattepolitikken er viktigere boligpolitisk for de fleste enn det som kan regnes som boligpolitikk i snever forstand vil jeg i neste del vurdere to bolig-

politiske tiltak som er mulig å gjennomføre.

4. To mulige boligpolitiske tiltak

I denne delen vil jeg vurdere en mer offensiv tomtepolitikk og et større og/eller annerledes leietilbud.

Mer offensiv tomtepolitikk

Innenfor dagens regelverk er det mulig med større kommunal innsats med hensyn til å framskaffe areal til boliger og direkte kommu-

nal innsats i tomteforsyning, for eksempel gjennom kommunale tomteselskaper slik en har i Sandnes.²⁰ Kommunene sitter på mye grunn mange steder og dette vil kunne tilbys til gunstige priser. Det er også mulig å bruke ekspropriasjon i langt større grad enn i dag hvor det er langdryge avtaleforhandlinger med grunneiere rundt de største byene for å få tilgang på areal. Dette illustrerer problemet med privat eiendomsrett (og råderett) til grunn i storbyområder. EØS-avtalen har blitt framholdt som et hinder både for øremerking av tomter og salg av tomter til under markedspris, men det er mange inngrep i tomtemarkeder rundt om i Europa. Siste boligmelding legger mest vekt på å forenkle planprosessen, gjennom å redusere bruken av innsigelser, men det er ingen konkrete signaler eller pålegg til kommunene om at de bør spille en mer aktiv rolle.²¹ Dette skyldes nok delvis at den kommunale handlefriheten står sterkt i Norge.

Et større leietilbud eller et annerledes leietilbud

Leietilbudet er lite i Norge som følge av et bevisst politisk valg, jf. Del 1. Det er stort sett er boliger til dem som kan betale i motsetning til der boliger fordeles ved hjelp av køer, men leie er ikke en stabil, trygg boform verken med hensyn til botid eller leieprisutvikling. Noen mindre steder domineres utleietilbudet fullstendig av sokkelboliger. Pga. skattesubsidieringa er husleiene gjerne lave, men mange får ikke tilgang til å leie fordi de oppleves som usikre leietakere, innvandrere og andre diskrimineres osv. Leieboerforeningen vil derfor ha en strukturendring på leiemarkedet i større grad av store utleiere og mindre adgang til tidsbestemte leieavtaler.²² Det ser ut til ut til å vektlegges minst like mye av dem som svært lav husleie.

I siste boligmelding foreslås det fortsatt at det skal være valgfritt om kontraktene skal være tidsbestemte eller tidsubestemte, men det foreslås at minstetid for tidsbestemte avtaler

vurderes økt til fem år, mot tre år i dag.²³ En utvidelse av kommunal sektor er også muliggjort dersom det er politisk vilje til dette, men dette vil det nok ikke være behov for i alle kommuner. I en undersøkelse fra 1997 ble behovet for kommunale boliger på landsbasis anslått til å være tre ganger så høyt som det faktiske antallet kommunale boliger på det tidspunktet.²⁴ I studien ble behovet for kommunale utleieboliger beregnet til 55 kommunale utleieboliger per 1000 innbyggere over 16 år, uten at jeg vet om dette er gyldig i dag. I dag har vi som nevnt 21 kommunalt disponerte boliger per 1000 innbyggere. Grensene som var brukt i beregningene var:

Familier/personer med inntekt under bostøt-tegrensen med behov/ønske om annen leid bolig.

Familier/personer som bor i kommunal bolig, har lav inntekt og ikke ønsker å flytte.

Personer som bor inne hos andre, har lav inntekt og ønsker egen bolig og som samtidig er eldre enn 20 år og ikke er studenter.

I siste boligmelding antydes det et ønske om flere kommunale boliger for vanskeligstilte, men det settes ikke konkrete måltall. Heller ikke andre konkrete satsninger på utleie skisseres.²⁵

Kommunal sektor driver i de fleste kommuner mest utleie til det som omtales som "vanskeligstilte", og så lenge den oppgaven ikke er løst vil det være lite aktuelt for kommunene å utvide sin utleievirksomhet til et mer generelt tilbud. Det har vært foreslått å bygge opp et ikke-kommersielt utleietilbud til grupper som er mindre "vanskeligstilte" i regi av andre enn kommunene. Begrepet ikke-kommersielle boliger er høyst uklart og det er aldri gitt noen presis definisjon. Det er lite sannsynlig at private profittmotiverte aktører vil involvere seg i utleie med begrensninger på disposisjonsretten over boligene (særlig lang bindingstid), noe som er en forutsetning for å ha en stabil ikke-kommersiell sektor. Den mest aktuelle aktøren for å drive slik utleie er derfor bolig-samvirket. Men, dette vil neppe skje uten tilskudd. I dag gis tilskudd til utleieboliger bare til boliger med kommunal tildelingsrett, dvs. (i alle fall i de fleste kommuner) betyr at de er øremerket "vanskeligstilte". Utleie til "vanskeligstilte" er ikke boligsamvirket interesserte i. Men, utleie til andre grupper, spesielt ungdommer kan de tenke seg. Da må kravet om kommunal tildelingsrett for tilskuddet fjernes. Noen boligbyggelag engasjerte seg i utleie for noen år siden da slike tilskudd fantes.²⁶

I neste del diskuterer jeg hvor mye boligpolitikk som er mulig på lang sikt under et kapitalistisk system.

5. Omfattende boligpolitikk umulig under kapitalismen?

Den kjente boligforskeren Michael Harloe hevder at omfattende offentlig boligbygging og statlig regulering bare kan være tidsbegren-

sette fenomener innenfor rammen av en kapitalistisk økonomi. En permanent statlig dominans av boligsektoren er uforenlig med vestlig markedsøkonomi fordi dette bryter med grunnforutsetningene under kapitalismen, nemlig privat eiendomsrett og kapitalakkumulasjon.²⁷ I følge Harloe gjelder dette også samfunn som i lange perioder har vært styrt av sosialdemokratiske regjeringer.

Omleggingen av boligpolitikken er i henhold til dette en tilbakevending til kapitalismens normalsituasjon.

Gir norsk empiri støtte til et slikt syn på boligpolitikken muligheter? Vi har sett at det offentlige har redusert sine styringsambisjoner innenfor boligforsyningen ganske kraftig og at færre enn før er omfattet av boligpolitiske tiltak. Husbankens rolle i generell boligframskaffelse har blitt sterkt redusert og private banker står nå for det meste av boligfinansieringen.

Vi har videre sett at prisreguleringen har bortfalt både i det private utleiemarkedet og i boligsamvirket. Bortfallet av streng husleiereguling i det private leiemarkedet skyldes nok etter mitt syn at det er vanskelig å pålegge private kapitalister på lang sikt å drive uten profitt eller med lavere profitt enn ved andre anvendelser av kapitalen de besitter. At boligsamvirket i tradisjonell forstand ble avvirket var nok i liten grad drevet fram av kapitalister. Det finnes imidlertid kapitalister som har interesse av at flest mulig boliger omsettes fritt. Dette gjelder både banker, eiendomsmeglere og mediekonserner.

Norsk empiri gir derfor en viss støtte til Harloes påstand etter mitt syn. Også i andre land har den generelle boligpolitiske innsatsen blitt redusert. Dette gjelder også de andre nordiske landene. I en kjent studie beskrives utviklingen av den tradisjonelle sosialdemokratiske boligpolitikken fra og ned 1990 som avvirkingsfasen.²⁸ Avviklingen har imidlertid skjedd ut fra et ulikt utgangspunkt. Bortfallet av prisregulering har for eksempel skjedd seinere og i mindre grad i Sverige hvor offentlig utleie har større betydning enn i Norge.

Noter:

1) For mer utfyllende opplysninger om leiemarkedet viser jeg til Medby mfl. (2009): Konsekvenser av mulige endringer i Husleieloven, NIBR-rapport 2009:31, kapittel 2.

2) Hans Christian Sandlie "Første gangs etablering på boligmarkedet", I H.C.Sandlie (red): Bolig og levekår i Norge. En artikkelsamling, NOVA-rapport nr 2/2010.

3) Arbeiderpartiet hadde som mål å avskaffe privat utleie i stor skala i følge Jardar Sørvoll: Norsk boligpolitikk i forandring – Dokumentasjon og debatt. NOVA-rapport nr. 16/11.

4) Avsnittet er i stor grad basert på opplysningene i Jardar Sørvoll: Norsk boligpolitikk i forandring – Dokumentasjon og debatt. NOVA-rapport nr. 16/11 og referansene der. De

vurderingene som gjøres står imidlertid utelukkende for min egen regning.

5) Lars Gulbrandsen (1983): Boligpolitikk og boligmarked. Eksempel Oslo.

6) Unntatt noen ytterst få (13 500) boliger, som formelt var takstpliktige fram til 1995. Dette var nybygde boliger. Reguleringen hadde imidlertid ingen betydning fordi sterkt boligprisfall gjorde at takstene lå over markedsprisene.

7) Se for eksempel Ulf Torgersen (1988): "Nord og ned", Nytt norsk tidsskrift 1/1988, s.94 og Terje Wessel (1996): Eierleiligheter. Framveksten av en ny boligsektor i Oslo, Bergen og Trondheim, Dr. philos. Avhandling, Universitetet i Oslo, s. 293-94.

8) Opplysningene i underavsnittet er hentet fra Per Medby (2012): "Det norske leiemarkedet" i Berit Nordahl (red.) Boligmarked og boligpolitikk, Akademika forlag, og referansene der.

9) Bortsett fra at reguleringen ble opphevet i Bergen i 1986. Det var imidlertid få boliger i Bergen dekket av reguleringen på det tidspunktet.

10) St. meld. Nr. 17 (2012-13): Byggje, bu og leve – Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjonar, s. 7.

11) NOU 2002: Boligmarkedene og boligpolitikken.

12) Rolf Barlindhaug og Kim Astrup (2007): Samspillet mellom bostøtte, boligtilskudd og startlån, NIBR-rapport 7/2007.

13) Se St. meld. Nr. 17 (2012-13): Byggje, bu og leve – Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjonar, s. 93.

14) Opplysningene om kommunal utleiesektor er hentet fra Per Medby (2012): "Kommunal utleiesektor i Norge" i Berit Nordahl (red.) Boligmarked og boligpolitikk, Akademika forlag.

15) KommuneStatRapportering.

16) Per Medby og Åsmund Langseth (2007): Den kommunale utleiesektor, struktur, forvaltning og husleiefastssettelse, NOVA-rapport 12/2007.

17) Per Medby, Kim Astrup og Arne Holm (2012): Modeller for utleie med sosiale formål, NIBR-rapport 2012:18.

18) NOU 2011:15 Rom for alle – En sosial boligpolitikk for framtiden.

19) Manifest analyse (2013): Før det smeller – politiske tiltak mot økte boligpriser, Rapport nr.

1/2013.

20) Manifest analyse (2013): Før det smeller – politiske tiltak mot økte boligpriser, Rapport nr. 1/2013.

21) St. meld. Nr. 17 (2012-13): Byggje, bu og leve – Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjonar, kap. 4.1 og delkapittel 2.5.10.

22) www.lbf.no

23) Ibid, s. 87.

24) Thorbjørn Hansen, Viggo Nordvik og Eigil Stang (1997): Kommunale utleieboliger – lønner det seg?, Prosjektrapport 223, Norges byggforskningsinstitutt.

25) St. meld. Nr. 17 (2012-13): Byggje, bu og leve – Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjonar, s. 89-91.

26) Per Medby, Kim Astrup og Arne Holm (2012): Modeller for utleie med sosiale formål, NIBR-rapport 2012:18.

27) Michael Harloe (1995): The Peoples Home. Social Rented Housing in Europe & America, Oxford, s. 545-46.

28) Bo Bengtsson (red) (2006): Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historisk ljus. S. 21-22.

Imperialismen før og no

AV IVAR JØRDE

Kapitalismens internasjonale karakter

Imperialisme har vore den mest dominerande form for tvang soom verden har sett dei siste 400-500 år. Han har kutta opp og svindla til seg heile kontinent mens han undertrykte dei innfødde og utsletta heile sivilisasjonar. Men media og fagfolk gjev dette lite oppmerksomd, og om dei gjer det, så brukar dei formildande omgrep. Med imperialismen meinast prosessen kor ein nasjons dominerande politisk-økonomiske interesser rikgjer seg ved å ta eigendomsretten over andre land, deira arbeidskraft, råstoff og marknader. Dette skriv Michael Parenti i boka *The Face of Imperialism*, frå 2011. Han er ein av USAs mest kjente og engasjerte politiske kommentatorar, og har gjeve ut mange bøker.

Parenti skriv m.a. at: Dei første ofra for Vest-Europas imperialismen, var andre europearar. Irland vart den første kolonien (allereie på 1100-talet, min mrk.) i det som seinare vart det Britiske imperium. Eit spesielt vondsinn dømte på intern-europeisk imperialismen, var Nazi-Tysklands plyndring og utnytting av arbeidskrafta i det okkuperte Europa, inkludert slaveriet i konsentrasjonsleirene. Her vil eg legge til at allereie i antikken var «imperialisme» eit mykje brukt omgrep og system, ofte i same tanke og innhald som i vår tid. Berre tenk på Romarriket si brutalitet og ekspansjonskraft. Noko som likevel skil litt er at mange av dei erobra områda i Romarriket stort sett hadde sin eigen økonomi og kultur i fred utan for stor innblanding frå sentralmakta i Roma, men ressursett er det klart at romarane stal like mykje til sin elite som kapitalismen i dag. Det stor-muslimske kalifatet som breidde seg utover Midt-Austen, Persia, Nord-Afrika og heilt inn i Spania i århundra etter Muhammed sin død, hadde også imperiale trekk og vilje til ekspansjon og resursar. Men også dette imperiet gav regionar og folk mykje sjølvråderett over eigen kultur og økonomi.

Europa likte å ha eit effektivt forsprang i sjøfart og krigsutrusting. Gevær og kanoner,

maskingevær og kanonbåtar, og i dag missiler, hangarskip, kamphelikopter og bombefly, har vore den avgjerande faktor når Vesten har møtt Austen, og nord har møtt sør. Overlegen eldkraft - ikkje overlegen kultur - har brakt europearane og euro-nordamerikanarane til overlegne posisjonar som dei framleis i dag handhevar med makt, men ikkje ved makt åleine.

Det har vorte sagt, skriv Parenti, at koloniserte menneske var biologisk tilbakestående og mindre utvikla enn deira koloniherrar. Deira "villskap" og "lågare" nivå av kulturell utvikling, var eit symbol på deira noko dårlegare genetiske utvikling. Men var dei kulturelt dårlegare, spør Parenti? I mange delar av det me no ser på som den tredje verda, har menneske utvikla imponerende evner innan arkitektur, kunst, hagebruk, handverk, jakt, fiske, jordmorkunst, medisin og andre liknande ting. Deira sosiale

skikkar var ofte mykje meir vennlege og menneskelege og mindre eineveldig og kuande enn noko anna som er sett i Europa på den tida. Sjølv sagt skal me ikkje romantisera dei innfødde sine samfunn heller, som også hadde ein del grusame og dårlege framgangsmåtar. Men generelt hadde deira folk betre helse, var lykkelegare og hadde større fritid enn dei fleste europeiske innbyggjarar.

Parenti skriv vidare at «dei europeiske, nord-amerikanske og japanske imperialistar sine framstøyt var retta mot Afrika, Asia og Latin-Amerika. På 1800-tallet såg dei på den "tredje verda" som ikkje berre ei kjelde til råvarer og slavar, men ein marknad for sine industriprodukt. Den vanlegaste førestillinga om imperialismen i USA i dag, er at han ikkje eksisterar. Studentar har ikkje moglegheita til å granske USAs imperialismen, fordi kjeldene vert sett på som ikkje vitskaplege. Nord-amerikanske og europeiske selskap har tileigna seg kontroll over meir enn tre-fjerdedel av kjente mineralresursar i Asia, Afrika og Latin-Amerika. Trongen etter naturresursar er i mellomtida ikkje den einaste grunnen for kapitalistisk

ekspansjon i utlandet. Eit anna ønske er å redusera produksjonskostnader og maksimera profitten ved å investera i land med billigare arbeidskraft.»

Den «tredje verda» er sjølv sagt eit omgrep funne opp i Vesten. Det er den kultursentristiske ideen om at denne verdsdelen er lengst og best utvikla, som gjev heile grunnlaget for det imperialistiske synet på resten av verda. Kapitalismen som system er eit vestleg fenomen. Det passar difor veldig godt for kapitalistisk økonomisk akkumulasjon og utbytting å dele verda opp i deler. Parenti skriv: «Dei utarma landa i Asia, Afrika og Latin-Amerika er kjent for oss som den "Tredje verda", for å skilje dei frå den "Første verda" av det industrialiserte Europa og Nord-Amerika, og den nå av døydd "Andre verda" av kommuniststatar. Fattigdommen i den tredje verda, kalla underutvikling, vert av dei fleste vestlege observatorar handsama som ein opprinneleg historisk situasjon. Me vert bedne om å tru at det alltid har eksistert, at fattige land er fattige fordi deira land alltid har vore ufruktbare eller uproduktive. Men faktisk produserte landa i Asia, Afrika og Latin-Amerika lenge store rikdomar av mat, mineralar og andre naturresursar. Det er difor europearane var viljuge til å gjennomgå alt bråket med å stele og plyndre dei. Ein går ikkje til fattige stader for å rikgjere seg sjølv. Den «tredje verda» er rik. Det er berre folket som er fattige - og det er på grunn av all plyndringa dei har halde ut.»

Kapitalistane vil stadig prøva å finna nye måtar å oppretthalde profitten. Ei løysning kunne vera å sette ned lønningane til arbeidarane. Men svoltne og sjuke arbeidarar er dårlege arbeidarar, og dei har ein tendens til å gjere opprør. Mange andre moglegheiter fans. Ei løysning var å skaffe billigare råvarer for produksjonen gjennom å utnytte resursane i andre land. Det var og hovudgrunnen til at erobringa av verda tok ei ny form under kapitalismen og kolonialismen. Marx og Engels skreiv mykje om britisk kolonialisme i Irland og India. Kolonialismen virka på fleire måtar: Den kunne fremje utviklinga av kapitalisme i koloniane på kostnad av eldre måtar å produsere på, som føydalisme eller "den asiatiske produksjonsmåten". (Marx skjelnar mellom fire produksjonsmåtar som

kviler på utbytting i ein eller annan form: den asiatiske produksjonsmåten, der motsetninga gjekk mellom despoten og hans byråkrater på den eine sida og bøndene (organisert i landsbykommunar) på den andre sida; den antikke produksjonsmåte, prega av motsetninga mellom slaveeigarar og slavar; den føydale, med skiljet mellom slottsherre og liveigen; og den kapitalistiske med skiljet mellom kapitalist og lønnsarbeidar.) Kolonialismen var like undertrykkande og utbytande i koloniane som i heimlandet: Fattigdommen og elendet nådde nye høgder både i India og Irland. Dei som tente på dette var kapitalistane i England og administratorane i koloniane. Den britiske overklassen i India velta seg i rikdom, og etterkart vaks det fram ein lokal klasse av industrikapitalistar.

Marx kommenterte at arbeidarane i England fekk ikkje store gleda av koloniane. Det hendte ingen overføring av rikdom frå fattige i India til arbeidarane i England. Riktig nok var hungersnaua i Irland i 1848 ein følge av at irske matvarer ble sendt til England, og dermed hindra hungersnaud der. Det vart fleire arbeid i tekstilindustrien i Lancashire grunna eksporten til India, som konkurrerte ut indisk handverksproduksjon. Men arbeidarane vart ikkje rikare av dette, det var kapitalistane som profitterte.

Tekstilindustrien er eit slående døme på korleis kapitalismen vert globalisert og går hand i hand med imperialismen. Noko som i høgaste grad også gjeld i dag, der multinasjonale gigantar i oljeindustrien, bilindustrien, palmeoljeindustrien, gruveindustrien, legemiddellindustrien, osv., stadig legg under seg nye økonomiske territoriar. Det hender med god hjelp av Nasjonalstaten og global finanskapital, som vidare fører til stadig større einingar og kapitalistisk monopolisering. Monopolisering av kapitalistane er ei innebygd logisk utvikling av den «tvungne» akkumulasjonen i kapitalismens vesen. Imperialisme, også med uunngelege krigar viser seg for som no å vera reiskapane for denne ekspansjonen. Austerrikaren Rudolf Hilferdings analyse i *Das Finanzkapital* frå 1910 kan utvidast med bidraga frå Nicolai Bukharin og Lenin. Hilferdings analyse er både den mest banebrytande, den mest balanserte og den mest korrekte i ettertid. Boka har vorte omtalt som «fjerde bind av Marx' Kapitalen».

Den russiske revolusjonære Bukharin bygde vidare på denne teorien i boka *Imperialismen og verdsøkonomien*, skreiv fem år seinare, etter at verdskrigen hadde brote ut. Lenin lagde rett etter sin samanfating i boka *Imperialismen - Kapitalismens høgaste stadium*. Under brukast Lenins berømte imperialismepunkter som oppsett for ein vidare diskusjon av imperialismens vesen. Lenin kalla altså imperialismen for «kapitalismens høgaste stadium», og Marx omtalte også imperialismen i eit omgrep som han kalla «kapitalismens monopol-stadium».

Kongolesiske slavar på ein belgisk gummiplantasje under kolonitida

Stadiar i imperialismen

Den økonomiske utviklinga er som alltid basis for den historiske og politiske utviklinga. Me kan summere opp slik i nokon tesar om imperialismen:

- Imperialismen fører med seg at privat kapital og staten vert veldig nær knyta til kvarandre, som ein følge av sentralisering og konsentrering av kapital.

- Internasjonaliseringa av produktivkreftene tvinger kapitalane til å konkurrere om marknader, investeringsmål og råvarer på globalt nivå.

- Desse to utviklingstrekk fører til at kapitalistisk konkurranse vert til militær rivalisering mellom statar.

- Den ujamne og kombinerte utviklinga av kapitalismen fører til at nokre få imperialistiske land dominerar resten av verda gjennom militær og økonomisk styrke.

- Den ujamne og kombinerte utviklinga av imperialismen forsterkar den militære rivaliseringa og fører til krig.

Desse definisjonane er vide nok til å ta opp i seg korleis imperialismen har utvikla seg på forskjellige måtar dei siste hundre år. Det verkar då naturleg å dela inn imperialismens historie i tre delar:

- Klassisk imperialisme fram til 1945,
- Supermakt-imperialismen frå 1945 til 1990, og
- Den "nye verdsorden" etter 1990.

Klassisk imperialisme

Fram til 2. verdskrig var imperialismen lik kolonivelde, dvs. imperialismaktene kontrollerte direkte koloniane statar og økonomi. Slik stengte dei ute utanlandske konkurrentar frå investeringar og handel i store geografiske områder. Frå 1875 til 1945 var Verda prega av tre trekk: 1) Eit økonomisk og militært system med mange maktpolar.

2) Kolonial ekspansjon. 3) Militaristisk statskapitalisme.

Ei multipolar verd. Sjølv om England var den avgjort største imperialismakta fram til 1914, var ho ikkje åleine. Frankrike og Russland var ikkje langt etter. Japan og USA var på frammarsj etter USAs siger mot Spania 1899 og Japans siger over Russland i 1905. Tyskland var ei lita kolonimakt, om enn større enn USA. Industriell styrke vart avgjerande for militær styrke. Jernbanar, dampskip og masseproduserte maskingevær var berre mogleg gjennom massiv industrialisering. Skulle Tyskland,

Russland og Østerrike-Ungarn følgje med måtte industrialiseringa styrkast. Dette var mogleg gjennom monopolisering og danning av ein finanskapital. Opprustinga vart sjølv ei drivkraft i industrialiseringa, og i utviklinga av imperialismen. Utviklinga av finanskapitalen gjorde det mogleg med massiv opprusting. Den militære rivaliseringa vart sterkare.

Statleg kontroll kom langt tidligare i USA og Tyskland enn i England. 1. verdskrig akselererte denne utviklinga i retning av statskapitalisme også i England.

Kolonieekspansjon.

Den industrielle utviklinga hendte raskare i ferdigvaresektoren enn i råvaresektoren. Det var billigare å leite etter nye råvarer ute i verda enn å førebu teknologien t.d. i gruveindustrien. Mat var også ei viktig råvare og imperialistane såg på koloniane som ei viktig kjelde for billige matvarer. Det skulle motverke revolusjonære tendensar, "vil ein unngå borgarkrig må ein vera imperialist", meinte dei. Kapplaupe om koloniane vart enormt etter 1890. Etter 1. verdskrig verka koloniane også som bufferar mot kriser. USA og Tyskland vart langt hardare ramma av krisa etter 1929 enn England og Frankrike. Desse landa hadde koloniar og råvarer og varer sirkulerte, mens dei som hadde få eller ingen koloniar ikkje hadde stor

Karikatur
av den britiske
imperiebyggjaren
Cecil Rhodes fra 1892

tilgang på råstoff og varesirkulasjon.

Militarisert statskapitalisme.

Opprusting og koloniekspansjon kravde store økonomiske resursar. Imperialistlanda utvikla seg ujamnt og kombinert. Amerikanske selskap auka sin kontroll over verdas kapital frå 18 % i 1914 til 28 % i 1938. Amerikansk DUI modna etter krigen, då oppsto dei integrerte multinasjonale selskapa slik me kjenner dei i dag. (DUI tyder direkte utanlandske investeringar, som er borgarlege økonomars definisjon av omgrepet «kapitaleksport». Med kapitaleksport meinast eksport av verdi som skal skape meirverdi i utlandet. Berre dersom kapitalen brukt i utlandet vert verande kontrollert av heimlandets kapital, og meirverdien produsert av denne kapitalen vert utnytta av dei heimlege kapitalistar, kan ein snakke om kapitaleksport.)

Statleg kontroll kom langt tidligare i USA og Tyskland enn i England. 1. verdskrig akselererte denne utviklinga i retning av statskapitalisme også i England. Og statens makt fall ikkje bort etter krigen. Proteksjonistiske handelsblokker oppsto, og globaliseringa av kapitalismen stoppa opp. Først i midten av 1970-åra kom prosentdelen av internasjonal handel med ferdigvarer i høve til den totale produksjonen opp på same nivå som i 1913. Sovjet vart etterkvart det ekstreme dømet på statskapitalistisk militarisering, men dei andre imperialistmakter låg ikkje langt etter. Spenninga mellom stormaktene vart ikkje mindre. Japan bygde seg opp industrielt, dominert av monopolar. Igjen var Japan og Tyskland svoltne på råvarer og marknader. Krig vart sett på som ein veg ut av uføret for begge maktene.

Supermakt-imperialismen

Etter krigen stod USA og Sovjet att som leiarar for kvar sine blokker, eit godt kjenneteikn på perioden. I tillegg oppsto den såkalla "tredje verda" i kolonialismens fotspor. Det tredje kjenneteiknet på epoken var utviklinga av eit internasjonalt produksjonssystem. To militære poler - mange økonomiske. Danninga av to store imperialistiske blokker førte til at mange

ytre kjenneteikn ved den klassiske imperialismen vart vekke. Tendensen til krig i imperialismen sine kjerneområder vart erstatta med terrorbalanse. Sovjet var også imperialistisk, men meir sosial-politisk enn økonomisk. Den politiske dominansen i deira «vasallstatar» var det overordna, sjølv om ein viss økonomisk dominans også gjorde seg gjeldande.

Stalin, Churchill og Roosevelt delte Europa mellom seg. England vart svakast og kunne berre halde sin stilling om dei andre to heldt fingrane frå imperialistfatet. Prisen var at England måtte gje frå seg dei viktigaste koloniane - India og Midtausten. India si frigjering var i stor grad ein følge av motstandskamp, mens

USA ville ha sin del av Midtausten. Israel vart danna i britisk Palestina etter press frå dei andre stormaktene, men også etter sionistanes ønske. Dermed vart Israel ei viktig geo-politisk og imperialistisk brikke.

Militært var verda delt i to. Men vestblokka hadde mange fleire økonomiske sentra i høve til dei i austblokka. Blokkdanninga gjorde systemet stabilt i Europa. Den kalde krigen vart ei tvangstrøye, forsterka av trusselen om atomkrig. Krigane som hadde ridd Europa i hundrevis av år, var borte, men førebuingar til krig vart ei ny mare. Rustningsøkonomien hindra store økonomiske kriser. USA og Sovjet rusta opp som aldri før. Dette hadde ein utilsikta effekt: Ein permanent rustningsøkonomi oppsto. Militære investeringar sugde til seg profit frå resten av systemet. Akkumulasjonen vart sterkt nedsett i dei produktive delar av produksjonen. Investeringane hendte i staden innan

våpenproduksjon. Det viste seg å ha ein krisedempande effekt på heile verdsøkonomien. Resultatet vart kapitalismens lengste oppgangstid. Mellom 1948 og 1973 vart verdas inntekter meir enn tredobla.

Som verdas største økonomi kunne USA langt på veg bestemme den økonomiske utviklinga. Likevel forte oppgangen i verdsøkonomien til at dei landa som ikkje hadde dei store militærutgiftene kunne svinge seg opp. Oppsvinget ga Japan og Vest-Tyskland ein stadig større del av verdsmarknaden. Dei var i ferd med å underminera USAs økonomiske domene.

USA brukte dollaren til kva den var verd. USA kunne underskotsbudsjettera meir enn alle andre økonomiar. Landet lånte av andre lands valutaeservar. Ettersom valutaeservane i vesten var i dollar, kunne t.d. ein nedgang i dollarkursen føre til at dei andre vestlege land var med på å betale for USAs opprusting. Til tross for det og til tross for rustningsøkonomien, gjekk USA inn i krise både i 1973-74 og 1979-82. Verdas profittrate byrja å søkke. Men ein ny amerikansk kjempesatsing i våpenkappløpet førte til at Sovjet tapte.

Krigen er ikkje like kald over alt. Militært var USA sterkast og millionar av menneske hadde fått kjenne at kald krig kunne vera varmare enn helvete om ein budde i imperialismens konfliktområder. USA var i heile perioden garantist for framleis vestleg verdskontroll. Innanfor USAs kontrollområde heldt den økonomiske konkurransen fram utan store militære konflikter. Det tydde også at amerikansk kapital fekk langt betre moglegheiter til å spreie seg enn tidligare. Gjennom FN og FN-organ sikra USA sin imperialisme ein internasjonal legitimitet. Berre få gonger var det klare interessekonflikter mellom vestmaktene, som i Suezkrisa 1956 og Kongo 1960 (president Patrice Émery Lumumba, vart avsett og seinare avretta 17. januar 1961 med hjelp av CIA, belgisk etterretning og så seint som i år, 2013, har det kome fram at britisk etterretning M16 truleg organiserte det heile). Men krigane heldt fram alle andre stader. Gong på gong har USA lukkast i å gripe inn for å sikre sin kontroll. Over 300 gonger brukte USA militærmakt i perioden 45-75. Mellom 15 og 30 millionar menneske mista livet i krigar etter 1945.

Dei fleste av krigane i periferien hadde eit el-

Berlinkongressen mellom stormaktene som delte opp Afrika i 1884. Maleri av Adalbert von Rößler

ement av konfrontasjon mellom supermak-
tene i seg. I Midtausten gjekk spelet blodig
høgt. Egypt vende seg frå britisk halvkoloni
til Nassers balansegang som førte landet over
til Sovjets viktigaste allierte utanfor Warsawa-
pakta, for deretter å verte den nest største
mottakaren av amerikansk våpenhjelp. Syria,
Irak og Somalia bytta også frå Sovjet til USA,
mens Etiopia gjekk motsett. USAs nederlag i
Vietnam vart eit vendepunkt. USA kom i djup
politisk krise. Det førte til at dei var ute av stand
til å halde seg effektivt til revolusjonane i Iran
og Nicaragua i 1979. Etter 1979 arbeidde Ron-
ald Reagan systematisk for å vinne att USAs
internasjonale posisjon. Grunna den massive
motstanden frå usanarane mot å vera kanon-
føde for storkapitalen, fekk ein i første omgang
omgrepet Low Intensity Conflict - ein strategi
knyta til blokade, boikott, destabilisering og
støtte til lokale opprørsstyrkar. Ein strategi
som knekte sandiniststyret i Nicaragua.

Samstundes arbeidde dei med å avspore andre
opprør. Det er grunnen til at dei har gått inn og
støtta den "demokratiske opposisjonen" i dik-
tatur USA sjølv fekk på beina. Strategien har
vore: Få bort diktatoren, forsvar statsapparatet
(først og fremst dei militære). Det er grunnen
til at den reaksjonære Reagan bygde opp Aquino
i Filippinane, Roh Tae Woo i Sør-Korea og
Duarte i El Salvador. Men revolusjonen i Iran
lærte USA at det var ikkje godt nok å støtte seg
til lokale politifolk eller militære, for å ivareta
eigne interesser. Difor var noko av det første
Carter gjorde etter revolusjonen i Iran å op-
prette Rapid Deployment Force - ein militær

styrke som skulle gripe inn raskt overfor eink-
var uregelfast situasjon. Likevel brukte USA
sin massive militære styrke berre tre gonger på
1980-tallet: i Grenada (statsminister Maurice
Bishop vart avsett i eit kupp og seinare avretta),
på Iraks side mot Iran og i Panama.

USAs mange krigar i
Asia, Latin-Amerika og
Afrika handla ikkje berre
om å sikre raskt profit.
USA og Sovjet konkur-
rerte om politisk domi-
nans, noko som ofte ko-
sta meir enn det smakte.
USA gjekk med kjempe-
underskot i høve til Israel,
Egypt, Pakistan og Sør-
Korea, mens Sovjet sub-
sidierte Cuba, Etiopia og
Aust-Tyskland. Internasjonaliseringa utvikla
dei multinasjonale selskapa som dukka fram i
imperialismens barndom. I dag vert multinas-
jonalane trekt fram av sosialøkonomane som
kapitalismens fyrstår. Folk på venstresida re-
kna dei ofte som verre enn arvesynda, og fleire
imperialisme-idear bygger på analyser av desse
selskapa si rolle i verda. Multinasjonalane vart
dei største selskapa i verda, og fekk dermed stor
økonomisk makt. Dei heldt også stor politisk
og kulturell makt. Men multinasjonalane var
og er ikkje åleine på verdsmarknaden. Både
statar og nasjonale borgarskap har enorm inn-
flyting på verdsøkonomien. Asias tigrar vart
ikkje bygd av multinasjonalane, men av lokale
kapitalistar, bankar og statlege inngrep. Vik-

tigheita av multinasjonalane auka etter 1945.
ulike land valde ulik økonomisk politikk, noko
som multinasjonalane kunne kome seg rundt
gjennom handel innanfor same selskap. Dei
internasjonale kartella frå mellomkrigstida
vart erstatta av, eller kjøpt opp av, multinasjon-
alar med eit klart heimland.

*Latin-Amerikas bor-
garskap er godt tent
med dagens verdsor-
den. Dei er ikkje kjøpt
opp av Vesten, men
dei har kjøpt seg inn i
Vestens finanskapital.*

Veksten i verdsøkonomien
auka først trongen for råvar-
er og mat frå utviklingsland.
Multinasjonalane tilpassa
seg dette. På 1960-tallet en-
dra dette seg. Og då krisa
på 70-tallet sette inn, hadde
bankane mykje kapital som
vart lånt ut internasjonalt.
Dette førte til gjeldskrisa på
80-tallet som igjen ga Penge-
fondet og Verdsbanken makt

til å tvinge regjeringar til å opne sine økonomi-
ar. Nye moglegheiter opna seg for multinasjon-
alane som i dag sjølv er under omstrukturering
og oppdeling. Opplysinga av koloniveldet
var eit anna hovudtrekk etter 1945. Nasjonale
frigjøringskampar kasta ut dei gamle koloni-
herrane. Enkelte stader tok USA direkte over,
slik dei overtok Frankrikes «Vietnam-krig»
etter 1954. Men USA hadde interesse i at det
britiske og franske imperiet gjekk i oppløysing.
Då kunne dei kome inn med investeringar og
varer i land som tidlegare hadde vore stengt for
dei. Sjølv om den politiske kontrollen av verda
var viktig i supermaktskonkurransen, fekk dei
tidlegare koloniane ein stadig mindre økono-
misk viktigheit. Ein fekk den «tredje verda»,

utviklingslanda. Kapitaleksporten til desse landa tydde stadig mindre. På 60-tallet flytta ikkje kapitalen seg lenger frå den utvikla verda til utviklingslanda i stort monn. Etter 1965 hendte stadig større del av kapitaleksporten mellom dei rike landa. Verdsbanken skreiv i 1985:

«Tre fjerdedelar av direkte utanlandske investeringar har gått til andre industriland. Resten har stort sett gått til dei rikaste landa i Asia og Latin-Amerika.»

Fattigdomen i den fattigaste del av verda skuldast at desse økonomiane har vorte ståande utanfor kapitalismens utvikling. Vestens kapitalistar tente ikkje nok på å investera i desse landa i «den tredje verda». Gjeldskrisene skapte eit nytt mønster. Danninga av dei Ny-Industrialiserte Landa (NIC-landa) får ein ikkje til å seie at imperialismens verdsorden er broten. Det er ikkje slik at alle statar har like moglegheiter til å kome seg fram. Gjeldskrisa på byrjinga av 80-tallet viste korleis industrialiserte land som Mexico og Brasil var bundne opp av vestleg finanskapital. Kapitaleksporten utgjorde riktig nok ein langt mindre del av verdas kapitalstraum, men den hadde vorte til lån. Skilnaden frå kolonitida var dermed at dei enkelte statars borgarskap sjølv bestemte kor investeringane skulle gå. Dei bestemte ikkje dette heilt aleine. Gjelda skaffa Vesten eit nytt grep om desse økonomiane, særleg gjennom Pengefondet (IMF) og Verdsbanken. IMF vart som mafiaen, som ga pengar om lånarane følgde dei harde reglane. "Strukturregulering" vart politikken kalla. Den tydde beinharde innstrammingstiltak. IMF kravde at innlandsk forbruk skulle ned, eksportinntektene opp. IMF fekk stadig større makt ettersom netto overføringa av kapital til utviklingslanda tok slutt i 1983. Deretter utgjorde tilbakebetaling av gjeld og renter meir enn overføringane

frå rike til fattige land. Utviklingslanda hadde ikkje råd til å ta opp meir lån. I 1987 var utviklingslandas samla gjeld heile 49 % av det årlege brutto nasjonalprodukt for dei same landa. I Latin-Amerika fekk ein ei veldig gjeldsbyrde med følgjande mykje armød og naud. Fleire land som Bolivia og Nicaragua prøvde seg med betalingsnekt av gjelda. Storkapitalen skalv litt ei stund, men landa vart fort trua inn i «folden» att. Andre land med sterk vekst sat så sterkt i gjeldsfella at landa måtte betala meir og meir av overskotet til vestlege bankar. Samstundes måtte dei kutta ned offentlege tenester og opne for internasjonal kapital.

Ei gjeldskrise provar naudsynt ikkje at det rike nord suger all livskraft ut av sør. Det handlar også stadig mindre om tilhøvet mellom statar, og meir og meir om klassemotsetningar på verdsplan. Borgarskapet i utviklingslanda trivs som aldri før. IMF sine direktiv vert brukt med attråv av herskarane for å kutte statlege utgifter og privatisera statleg verksemd. Samstundes sender u-landas borgarskap sine pengar til utanlandske bankar. I 1985 var Latin-Amerikas totale gjeld på 368 milliardar dollar, same år flytta kontinentets borgarskap 100 milliardar til internasjonale bankar. Deretter kunne Latin-Amerikas eigne regjeringar låne desse pengane, for så å låne dei ut vidare til eige borgarskap. Slik vernar det lokale borgarskapet sine millionformuar mens dei investerar med utanlandske lån som er garantert av deira eigen stat.

Verdssystemet opprettheld og aukar skilnaden mellom fattig og rik. Men desse skilnadane går meir og meir på tvers av nasjonane. Dei går mellom klassane på verdsplan. Afrika, Asia Latin-Amerikas borgarskap er godt tent med dagens verdsorden. Dei er ikkje kjøpt opp av Vesten, men dei har kjøpt seg inn i Vestens fi-

nanskapital. Bukharins forklaring på internasjonalisering av produksjonen har aldri stemt så godt som etter 1945. Ettersom den lange oppgangsperioden vart ramma av krise rett etter 1970, fekk internasjonaliseringa eit sterkt oppsving.

For det første oppsto eit "globalt produksjonssystem", ofte organisert av multinasjonalane. Sjølv om sykkelen din er sett saman i Sandnes, kan han ha italiensk sete, franske felgar, tyrkiske dekk, japansk gir, koreanske bremsar og svenske kulelagre.

For det andre vaks internasjonal handel, verna av Verdas handelsorganisasjon (WTO), det tidligare GATT (Global Agreements on Tariff and Trade). Men stundom oppsto tre sterke handelsblokker; Japan og nabolanda, USA og NAFTA (North American Free Trade Agreement, med USA, Canada og Mexico som medlemmer), og eit Europa stadig meir samla i borgarskapets interesser.

For det tredje var verdas finanskretsar mindre og mindre kontrollert av nasjonalstatane. Det skuldast delvis USAs relativt svekka økonomiske stilling. Men 1980-års politikk var fjerning av reguleringar, frå Thatcher og Reagan til sosialdemokratietts Mitterand og Brundtland. Børsspekulasjon vart verdas mest lukrative kasinospel. Noko som for alvor slo ut i verdas største krise sidan 1930-talet, i 2007-8.

Den nye verdsorden

Ein ser korleis internasjonaliseringa, med beinhard spesialisering, gjorde det mogleg for NIC-landa å storme fram. Samstundes førte internasjonal handel til at tradisjonelle handelspartnarar, med røter i kolonitida, vart mindre viktige. T.d. sto Afrika sør for Sahara berre for 2 % av verdshandelen, og produserte berre 0,1 % av verdas industriprodukt. Sjølv om WTO snakkar om kor rettferdig frihandel er, så legg dei sterkaste maktene opp politikken. USA bryt sjølv stadig med frihandelsprinsippet, mens dei tvang t.d. Thailand til å stoppe eit forbod mot tobakksreklame. Og Vesten prøver stadig å tvinge gjennom patentrettar på verdsplan, sjølv om dette er openbart i strid med kapitalistisk fri konkurranse. Den viktigaste følgja av internasjonaliseringa var samanbrotet i dei store økonomiane basert på nasjonal kapitalistisk uavhengigheit. Austblokka og Kina kunne ikkje delta i utviklinga av den globale produksjonen, og måtte opne seg for verdsmarknadens press. Den byråkratiske statskapitalismen braut saman i Sovjet-blokka, og det danna grunnlaget for den nye verdsorden, ein ny epoke i imperialismen.

USA sto att som verdas stormakt. Det var ingen tvil om USAs militære posisjon. Men økonomisk var det annleis, og er det enno, med markant nedgang i økonomien og høg arbeidsløyse. EU var i ferd med å verte den

Fabrikkarbeider i ein sweatshop i Bangladesh

største økonomiske eininga, med Tyskland som sterkaste deltakar. No er EU i djup krise og botnen er enno ikkje nådd. Japan og Sørøst-Asia var ikkje fullt så store, men dei utvikla seg desto raskare. Supermaktimperialismen hadde ført til, som nemnt ovafor, ein gradvis endring av dei økonomiske styrketilhøva i verda. Men innanfor ramma av den kalde krigen kunne ikkje noko drastisk hende med verdsøkonomien. Aust-Europas kollaps førte ikkje til at verda vart dominert av ein supermakt. Det har heller vorte ein situasjon der mange imperialistar igjen kan konkurrera som før 1945.

Tyskland var verdas største eksportnasjon (no er Kina verdas største), Europas nest største stat etter Russland, og hadde økonomisk styrke til å gå inn og fylle plassen etter det brotne sovjetiske imperiet i Aust-Europa. Dei var også lokomotivet i EU, no er lokomotivet sakte. Og Tyskland handla utan å spørje Washington om lov. Dei forhandla med Gorbatsjov om utviding av NATO, dei satsa på Kroatia i det sondervege Jugoslavia, dei handla med Iran og Irak utan USAs «godkjenning». Saman med Frankrike kunne dei meir enn ein gong stoppe USAs køyr i GATT-forhandlingane, seinare WTO. Japans eksportøkonomi førte til kjempeinvesteringar i utlandet. Dei sikra seg ein leiarrolle i Sørøst-Asia, og førte ein uavhengig politikk overfor Kina og Nord-Korea. Samstundes byrja japansk kapital å kjøpe opp Australia og deler av USAs mest profitable konsern, bygde fabrikkar i England og ekspanderte i USAs eigen bakgard; Latin-Amerika og Vestindia. No har Japan lenge vore i resesjon og er ikkje lenger like sterk økonomisk som før.

USA på si sida var og er netto importør av kapital. Både statsbudsjett og handelsbalanse har lenge hatt raude tal, og er i dag superrøde.

Sjølvs ikkje opprustinga hendte ved bruk av eigen teknologi; 80 % av halvledarane brukt i amerikanske våpensystem kom frå Japan og Singapore. Men trumfkortet var framleis i den militære slagkrafta. For å demonstrera kor viktig slagkrafta var, og at resten av vestverda skulle sette pris på dette, lagde dei den første Golfkrigen med Kuwait mot Saddam Hussein i 1991. Den andre Golfkrigen innleia dei med invasjonen av Irak i 2003 der Hussein vart avsett og seinare fanga og avretta. Dei langt mindre vellykka invasjonane av Somalia og Bosnia, og seinare (1999) bombinga av Serbia, uttrykker det same. Nemleg at Vestens kapitalisme står og faller på USAs militære styrke. At USA gjekk i økonomisk overskot på krigen mot Irak i 1991 viser at dei lukkast i stor grad. At USA kunne bruke FN som skalkeskjul i større grad enn før, viser også det same. Derimot den lange invasjonen av Irak har gove USA det største underskotet på «krigsbudsjettet» nokon gong.

Hersarklassen i USA er ikkje lenger like nøgd med politirollen. Republikanarane vil ikkje "hjelp" Europa og Japan som før, sjølv om ein kongressdelegat ein gong hevda at utanlandske investeringar i USA burde subsidierast sidan dei var som u-hjelp til den amerikanske økonomien. Herskarane i Washington er i tvil: I det eine augeblikket ønska dei å invadere Nigeria for å hindre revolusjon under oljearbeidaranes streik, eit år seinare seier Utanriksdepartementet at amerikanske troppar i Afrika ikkje kjem på tale. "USA intervenser, men berre om andre gjer det" kan det tolkast som. Har USA «lært» når det gjeld å bruke bakkestyrke slik som i Irak og Afghanistan? Nepp! Det passar berre ikkje alltid i høve opinionen heime. No i desse Obama-tider er det dronar som er tingen, det kostar ikkje usanske liv.

"USA intervenser, men via stråmenn" ser ut til å vera ein annan del av denne politikken. Dette er noko dei har gjort lenge og dei beste døme på 2000-talet er Afghanistan, Irak og Libya. Akkurat som under den kalde krigen, bygger USA opp sine støttespelarar blant lokale herskarar. Lokale militærmakter opptre som sub-imperialistar for den nye verdsorden. Men tilhøvet til sub-imperialistane er berre vorte vanskelegare etter Sovjets fall. Herskarane i slike land er ikkje like viljuge til å underordna seg som tidlegare. Dette er ei viktig endring etter den kalde krigens slutt.

Regionale militærmakter, som Irak, Iran, Vietnam, Pakistan, India, Kina og Israel, har sjølv klare ambisjonar om å verte maktfaktorar. I 1950 annekterte Kina Tibet. Dei meiner at dei har styringsrett over Tibet, etter dei historiske grensene til Tibet, og ikkje etter grensene til den kinesiske provinsen Tibet. India slukte Sikkim i 1975 utan at verdsopinionen sa noko, og dei invaderte Sri Lanka under dekke av å verne tamilane i 1987 og var der til 1990. Pakistan ønska kontroll over Afghanistan gjennom Taliban-geriljaen, noko Iran har reagerte på (m.a. gjennom å kritisera Taliban undertrykking av kvinner!). Vietnam tok Kampuchea, som gjorde at Thailand kjende seg pressa. Indonesia slakta folk i Aust-Timor (før det endelege sjølvstendet i 2002) m.a. fordi olje finns utanfor kysten. Aust-Timor og Vest-Sahara vart ofte kalla søsterkonfliktar. Dei er svært like og ganske unike konfliktar. Dei var i rekkefølge portugisisk og spansk koloni og var begge i ein dekoloniseringsprosess styrt av FN i byrjinga på 1970-tallet. Det har seinare vorte kjent at Henry Kissinger hadde «godkjent» begge invasjonane i 1975 på vegne av USA. Vest-Sahara er framleis okkupert av Marokko.

Dette er berre nokre døme på denne type som kallast sub-imperialisme.

Av og til har desse sub-imperialistane felles interesser med USA, som då Saddam fekk USAs hjelp til å slå Iran i 1989. Av og til er interessene motsett kvarandre. USA let først som dei var nøytrale til Iraks invasjon av Kuwait, for deretter å sette Saddam på plass gjennom å slakte 200 000 irakarar under Kuwait-krigen i 1991. Men å kaste Saddam var uaktuelt, ettersom han var den einaste som kunne oppretthalde Irak som ei motvekt mot kurdisk frigjering og iransk ekspansjon. USA hadde likevel oppnådd sitt mål: Å få verda til å skjønne at USA bestemmer, og berre USA kan forsvare verdas kapitalistar. Regionale imperialistar kjem sølvsagt i konflikt med kvarandre. Dette forsterkar USAs problem. India og Pakistan slåss om Kashmir, Hellas og Tyrkia kranglar heile tida om noko som kan vera oljekjelder i Egeerhavet. Det forverra tilhøvet mellom Israel og Egypt etter Netanjahus sabotasje av Oslo-avtalen, er også en hovudpine for Washington, heilt opp til i dag.

Taktiske problem i høve til å sjonglera med sub-imperialistane er eitt problem. Eit anna problem er tilhøvet til amerikansk opinion. For å få aksept for den 1. Golfkrigen var Bush senior nøydd til å framstille Saddam som den nye Hitler og demonisera han. Slik framstilte Reagan på 1980-talet også Ghadaffi, og på 1990-talet understreka Clinton heile tida at Kim Yung Il i Nord-Korea og Fidel Castro truga USA. Invasjonen i Somalia var ikkje like lett å bortforklare som Golfkrigen: Saddam hadde tross alt en hær og kanskje kjemiske våpen. Mohammed Aidid i Kuwait hadde berre ein konteinær med maskinpistolar. I opptakta til invasjonen i Irak i mars 2003, den 2. Golfkrigen, var retorikken at Saddam måtte fjernast. Han var ikkje lenger brukande for USA og dessutan måtte han ha masseøydeleggingsvåpen. Denne løgna køyrde utanriksminister Powell gjennom i FN og dermed var krigen i gong.

Det kan seiast slik at USA har problem med dei statskapitalistiske regimene i den «tredje verda» med eigne imperialistiske ambisjonar. Statskapitalisme har framleis ikkje utspelt sin rolle for å fremje industrialisering i sør. Balansen mellom nasjonalstat og internasjonalisering er vanskeleg. Internasjonaliseringa, slik me har sett over, har to ulike meiningar for imperialistland og andre land. IMF krev at staten skal slankast til det mest nødvendige i gjeldslanda. Utviklingsland tvingast også til å fjerne alle hindringar for fri flyt av varer og kapital. Men i Vesten er ikkje nasjonalstaten død, der handelskonflikter og proteksjonisme

på og på nytt kjem på dagsordenen. Rundt 20 % av verdshandelen er i dag under "friviljuge eksportavgrensingar", og andelen er aukande. Mens ein pratar så fint om frihandel og EUs opne marknad, kjem det stadig fleire handelsrestriksjonar mellom blokkene. Dette har ramma u-landas produkt hardt, både NAFTA og EU har tollmurar mot import frå fattige land. EUs tollmur mot Aust-Europa var også reell nok, men den vart revurdert ettersom dei fleste austuropeiske land er kome med i EU. Tilhøvet mellom Kina og USA er spesielt interessant. USA har fleire gonger truga med handelskrig fordi Kina ikkje overheld copyright- og patentreglar, og fordi kinesiske eksportvarer skal vera subsidiert. Men USA vil ikkje risikera å verte utestengt frå "verdas største marknad" heller. Det veit regimet i Beijing, og har ikkje bøygd unna. Ikkje vil dei gjere det seinare heller sjølv om USA snart står på dørstokken deira.

Dei økonomiske interessene mellom imperialistlanda krysser kvarandre stadig. EU-USA eininga slår stadig større og mindre sprekker for så betre seg att. USA vil heile tida ha boikott av Iran og Nord-Korea. Frankrike og Tyskland vil heller styrke si innverknad i Midt-Austen, Frankrike vil også det i Vest- og Sentral-Afrika. USA har i eit halvt hundreår halde blokaden av

Cuba og EU har samla gått mot kravet om blokade. Dette har enno ikkje auka mogleghetene for militær konfrontasjon i særleg grad. EU og Maastricht-avtalen sette opp Vestunionen (WEU) som det europeiske militære alternativet. Men USA har hittil lagt opp til at WEU skal verte integrert i NATO, WEU har i dag tilgang på hele NATOs apparat og våpennarsenal. Kor lenge denne «militære harmonien» varer veit berre framtida.

Militariseringa aukar likevel faretruande. Tykke tropper har reist utanlands for første gang sidan 1945; i Somalia og Bosnia, seinare i Afghanistan. Japanske tropper vart brukt i Kambodsja og har vore ein stor ytar i Afghanistan, nest etter USA, saman med Storbritannia, Tyskland og India. Japan hadde på 1990-talet verdas tredje største militærbudsjett. Japan opptrer stadig meir uavhengig av USA: Tokyo har t.d. før vilja gje hjelp til Nord-Korea i staden for å støtte USAs krav om militære inspeksjonar og boikott. Dei er for tida litt meir attendehaldne etter dei siste tiders auka spenning på Korea-halvøya. Dei støtta også ivrig opp om militær-regimet i Myanmar (Burma).

Kina har lenge teke sjansen på militærovingar utafor Taiwan og Kina-havet, og usanske krigsskip kjem ilande til kvar gong. Kina er også i ferd med å ta ei hardare line for å få attende nokre miniøyar frå Japan som ligg i eit sannsynleg oljeområde. Frå før har dei ei liknande konflikt med Vietnam. Desse kran-glingane har blussa opp i dei siste åra.

Kina har også vorte ei kapitalistisk stormakt. Deira veldige vekst i BNP (Brutto nasjonalprodukt) på 2000-talet har gove dei store valutareservar. Kina har ein valutareserve på over 3200 milliardar dollar (2012) og dei planlegg å investera mykje av dette i utanlandske selskap. På denne måten sikrar Kina seg direkte kontroll over råvarer, teknologi og viktige marknader. Deira kapitaleksport og oppkjøp i europeisk økonomi har auka dramatisk i Europas krisetid, og i USA. Sjølv om veksten i Kina har minska mykje dei to siste åra, er likevel Afrika det mest interessante i høve kinesisk kapitaleksport og kimen til potensiell imperialismekonflikt mellom stormaktene. Krigane i Sudan/Sør-Sudan, Libya og Mali kan sjåast på som kamparenaer der USA/Vesten prøver å demme opp for Kina-dominans i Afrika. Ei anna konflikt som også har geo-politiske og resursar som overtonar er «borgarkrigen» i Syria. Her kjempar Russland/Kina og USA/Vesten om kontrollen i Midtausten.

Russland er slettes ikkje død som militærmakt om nokon trudde det. Krisa i den russiske hæren etter tapet av Tsjetsjenia på 1990-talet har ikkje vara. Jeltsin arbeidde hardt for å gjenreise armeen. Putin har halde fram trenden utover på 2000-talet. Særleg er Moskva interessert i mest mogleg av dei oljerike områda i Barenshavet og rund Kaspiyahavet. Aserbajdsjan og Georgia knyt seg av den grunn nærare til vestleg imperialism. NATOs "partnerskap for fred" har gove NATO-tropper tilgang til m.a. Ungarn og Ukraina. Dei baltiske statar har kome med i NATO. Slik at det tettast seg stadig meir til rundt den «russiske bjørn».

Verdas imperialism er på ingen måte historisk avslutta, men lever vidare i andre og meir samansette former enn den «klassiske imperialismen» gjorde, som døma over visar. Dei klassiske imperialismeteoriar viser seg framleis som gode reiskap for å forstå kapitalismens utvikling og tendens til krig. Denne forståinga gjer at me kan føresei ein del generelle utviklingstrekk, og dermed bruke dette i kampen mot imperialismen.

Kjelder:
Michael Parenti, The Face of Imperialism, 2011 (utdrag frå 1. Kap.)
Internasjonal Sosialisme nr. 1/1996, Imperialisme: Krig og utbytting, Dag Marcus Eide (utdrag)
Marx/Engels, Det kommunistiske manifest, 1848
V.I. Lenin, Imperialismen – kapitalismens høgaste stadium, 1916

Obama innrømmer amerikansk imperialisme

AV JOAKIM MØLLERSEN

Barack Obama har fortalt FN at Midtøstens olje er USAs kjerneinteresse og at han vil bruke militærmakt for å forsvare den.

Nå er det altså offisielt: USA er en imperialistisk nasjon som går til krig for å sikre seg tilgang til oljeressurser. Mange av oss visste det selvfølgelig fra før av, men nå har landets president, Barack Obama, innrømmet det hele fra FNs talerstol.

«Så la meg bruke denne muligheten til å legge fram hva som har vært den amerikanske politikken overfor Nord-Afrika og Midtøsten, og hva som vil være min politikk resten av min presidentperiode. Amerikas forente stater er klare til å bruke alle elementer av vår makt, inkludert militærmakt, for å sikre våre kjerneinteresser i regionen. Vi vil konfrontere aggresjon utenfra mot våre allierte og partnere som vi gjorde under Golfkrigen. Vi vil sikre fri flyt av energi fra regionen til verden.»

Jeg må innrømme at jeg ble svært overrasket da jeg hørte dette. Ikke fordi jeg hadde lært noe nytt om amerikansk utenrikspolitikk, men fordi presidenten faktisk fortalte verden hva denne går ut på. Det Obama beskriver har et navn; imperialisme. «En politikk som består i å utvide et lands makt og innflytelse gjennom kolonisering, militærmakt eller andre virkemidler», sier Oxfords definisjon. «Imperialisme vil si at en stat forsøker å skaffe seg politisk, økonomisk, kulturelt eller militært herredømme utover sine egne grenser», kan man lese i den første setningen i den norske Wikipedia-artikkelen. Det er ganske nøyaktig det Obama, foran FNs generalforsamling, meddelte at er hans og har vært hans lands framgangsmåte.

Ikke bare olje

«At disse er våre kjerneinteresser betyr ikke nødvendigvis at de er våre eneste interesser», sa fredsprisvinneren seinere i talen. Dette er naturligvis sant. Man kan ikke bare leite etter nærmeste oljefelt om man skal forstå amerikansk krigføring. Det fungerer noen ganger. Irakkriegen er et åpenbart eksempel og da britisk og amerikansk etterretning styrtet den demokratisk valgte presidenten i Iran i 1953 var det grunnet nasjonaliseringen av landets oljeressurser han hadde satt i gang. Obama selv nevnte Golfkrigen.

Likevel har det amerikanske krigsmaskineriet knust et utall av land uten store oljeforekomster i nærheten. Man kommer ikke unna Vietnam i den sammenhengen. Der var det smitteeffekten av en kommunistisk maktovertakelse man var livredd for, spesielt til Indonesia. President Sukarno samarbeidet med Det indonesiske kommunistpartiet og landet hadde omfattende naturressurser, deriblant olje. Det problemet tok man hand om i 1967 da CIA hjalp general Suharto til makta på bekostning av den sittende presidenten. Suharto startet en massiv likvideringskampanje av «kommunister». Tallene på antall drepte varierer mellom 0,5 og 3 millioner mennesker. Etter dette ble Indonesia kjent som et paradys

for utenlandske investorer. Vietnamkrigen ble trappet ned etter hvert som Indonesia kom under Suhartos kontroll.

Den samme smitteeffekten var hovedgrunnen til at USA orkestrerte kuppet i Chile for 40 år siden. Slik det kommer fram av deklassifiserte CIA-dokumenter og Peter Kornbluhs bok, *The Pinochet Files*, var ikke landet av betydelig økonomisk interesse for USA. Det var rela-

tivt få amerikanske investeringer i landet og kobberressursene var ikke ansett som særlig viktige. Frykten var at om Chiles demokratisk valgte marxistiske president, Salvador Allende, skulle lykkes med sitt prosjekt ville det kunne spre seg til nærliggende land, og dette ville kunne gå ut over amerikanske

Hegemoniet, som utgjør forutsetningen for kontrollen over oljen (og alle de andre mindre viktige amerikanske økonomiske interessene), er i ferd med å glippe fullstendig i Latin-Amerika. Det er ikke noe man har sett på med blide øyne fra Det hvite hus.

«økonomiske interesser».

Noam Chomsky bruker Grenada som erkeeksempel på dette. Det vesle landet med omlag 100.000 innbyggere ble invadert av USA i 1983. President Ronald Reagan mente landets nybygde flyplass kunne brukes til militærtransport og derfor måtte øynasjonen invaderes «av hensyn til rikets sikkerhet». Chomsky mener det hadde mer med landets utvikling i sosialistisk retning og frykt for spredning å gjøre.

Foto US Army Flickr creative commons

Hegemoni

Olje er naturligvis ikke bare viktig så lenge den kommer fra Midtøsten, men nå har det seg slik at en veldig stor andel av verdens olje kommer nettopp derfra. Også Venezuela pumper opp store mengder av det sorte gull. Etter at Hugo Chávez økte den statlige kontrollen over petroleumsforekomstene ble et USA-støttet militærkupp satt i gang i 2002. Presidenten hadde støtte både i folket og i militæret og klarte å komme seg tilbake til sitt folkevalgte embete innen 48 timer. I dette tilfellet kunne USA både frykte olje i «feil» hender, amerikanske økonomiske interesser og spredningsfare.

Flere oljefelter i landet ble tatt over av staten fra utenlandske oljeselskaper, deriblant amerikanske, oljen flyter ikke slik det passer Washington, og den bolivarianske revolusjon har spredt seg utover Latin-Amerika på en måte som har redusert USAs innflytelse og økonomiske kontroll. Bolivias president, Evo Morales, poengterte nylig at det er landets nyvunne uavhengighet fra USA som har gjort deres økonomiske og sosiale framgang under hans presidentperiode mulig.

Hegemoniet, som utgjør forutsetningen for kontrollen over oljen (og alle de andre min-

dre viktige amerikanske økonomiske interessene), er i ferd med å glippe fullstendig i Latin-Amerika. Det er ikke noe man har sett på med blide øyne fra Det hvite hus. Kuppet mot Chávez har blitt nevnt og i tillegg støttet storebror i nord militærkuppet mot Honduras demokratisk valgte president, Manuel Zelaya, i 2009, og det parlamentariske kuppet mot Paraguays Fernando Lugo i fjor.

Det er i form av kontroll og makt det er best å analysere USAs framferd i Midtøsten i de nåværende konflikter. Den vedvarende støtten til det egyptiske militærdiktaturet og Israel, samt sponsing av opprørere i Syria, er alle handlinger for å opprettholde maktforhold i deres favør. I så måte har amerikansk og vestlig politikk i Midtøsten fulgt samme mønster i lang tid. Den arabiske nasjonalismen, frontet av Gamal Nasser, ble knust av militærmakt, først ved bombing i 1956 og så ved israelsk invasjon i 1967. Når panarabismen ble lagt på hylla og fred med Israel ble akseptert startet den amerikanske sponsinga av det egyptiske militærdiktaturet som har pågått til i dag. Mister USA hegemoniet i Midtøsten mister de også kontrollen over olja.

Økonomiske interesser

Det som gjør petroleum til den desidert viktigste råvaren er at verdensøkonomien stopper opp uten den. Båter, fly og biler slutter å gå, tungindustrien og militærmakineriet kan ikke fungere uten. Ressursen er knapp og må pumpes opp av bakken der den finnes. Den er et mektig politisk pressmiddel, slik man fikk bevist under oljekrisene på 1970-tallet. Med unntak av menneskene selv er den den viktigste økonomiske ressursen på jorda.

Hegemoni og økonomisk makt har bestandig gått hand i hand. Det har vært tilfelle i alle historiens imperier og det er det også i dag. Disse to faktorene kan oftest sees på som én både i større og mindre sammenhenger. Den ene drar bestandig med seg den andre. Det er også slik man burde analysere imperier.

Økonomiske interesser handler alltid om makt; om hvem som skal bestemme og hvem som skal bli bestemt over. I så henseende er det ikke olja i seg selv som er viktig. Den er bare en veldig viktig maktfaktor.

Artikkelen har tidligere vært publisert på radikalportal.no

Med unntak av menneskene selv er oljen den viktigste økonomiske ressursen på jorda.

Cuba ifølge Cecilia Samartin

AV EVEN SANDVIK UNDERLID

Den følgende teksten er en bearbeidet utgave av et innlegg presentert på tidsskriftet Arrs konferanse i Havanna i oktober 2012.

Cecilia Samartin - født 1961 i Havanna, Cuba og bosatt nær San Francisco, USA - er for øyeblikket den mestselgende skjønnlitterære forfatteren på det norske bokmarkedet. Hennes besøk til Norge – sist i anledning utgivelsen av den norskspråklige utgaven av romanen Doña María i september 2012, en bok dedisert til den cubanske opposisjonsgruppen Kvinner i hvitt – har ikke gått påaktet hen. Juritzen Forlag, som gir ut Samartin i Norge, har vært aktive med å promotere bøkene hennes både på nasjonalt og lokalt plan, og forfatteren trekker store forsamlinger når hun besøker lokale biblioteker, kulturinstitusjoner, og så videre.

Medias interesse er også stor, og kan kvantifiseres. Da jeg 11. september 2012 matet medieovervåkningstjenesten Retriever med søkestrengen «Cecilia Samartin», uten å innskrenke søket på noen måte, fikk jeg 863 treff i retur. Nesten alle disse treffene peker til avisoppslag fra perioden 2009-2012. Selv om de fleste av oppslagene bare inneholder korte henvisninger til forfatteren, må tallet ansees som høyt. Da jeg skrev «Wendy Guerra» i søkefeltet – det er navnet på en cubansk forfatter bosatt på Cuba, som har fått to romaner publisert ganger på norsk i den senere tid – fikk jeg til sammenlikning bare 33 treff.

Påvirker opinionen

Samartin er kanskje den enkeltpersonen som når ut til flest med sine meninger om Cuba i norske medier. Det virker rimelig å anta at hun har betydelig påvirkningskraft.

Jeg fikk selv en slags bekreftelse på denne antakelsen da jeg presenterte min egen bok Det nye Cuba: Reisefortellinger (Manifest, 2012) tidligere i år. I den forbindelse møtte jeg hundrevis av personer med interesse for cubansk samfunn. Mange av dem viste til Samartin, gjerne når cubansk politikk eller levekårene i landet var tema. Dette er ikke så rart, da forfat-

teren ofte uttaler seg om disse temaene i norske medier. Det ble tydelig gjennom disse samtaler at forfatteren ble sett på av mange som et førstehåndsvitne til leveforholdene i landet, selv om hun ikke har besøkt dette siden hun ble tatt med til USA som baby i 1960. Denne misforståelsen kan delvis bero på villedende markedsføring fra hennes forelegger i Norge, noe jeg vil komme tilbake til.

Et utvalg artikler

Så hvordan fremstiller egentlig Cecilia Samartin livet på Cuba i sin kontakt med norske medier?

Jeg brukte den tidligere nevnte medieovervåkningstjenesten Retriever med henblikk på å finne oppslag hvor Samartins synspunkter kommer frem. For å gjøre datamengden noe mer håndterlig valgte jeg å avgrense søket til

- a) Aviskategorien «rikspresse».
- b) Tidsperioden 1. september 2011 til 30. september 2012, altså de siste tolv måneder.
- c) Artikler som inneholder henvisninger både til forfatterens navn og ordet Cuba (jeg benyttet søkestrengen «Cecilia Samartin» AND Cuba).

Jeg fikk da nitten (19) treff. Blant disse fjernet jeg kortere nyhetsoppslag, artikler og leserbrev hvor Samartins meninger om Cuba i liten eller ingen grad kommer til syne. Dette gav meg et utvalg på til sammen syv (7) oppslag – ett handler imidlertid mest om forfatterens personlige religiøse tro og tar i liten grad for seg situasjonen på Cuba («Forfatter Cecilia Samartin», Vårt Land). De syv tekstene er alle artikler, intervjuer eller kronikker hvor forfatteren slipper til med sitt eget syn, noen har hun forfattet selv og andre steder er hun intervjuperson. Som tilleggsmateriale har jeg også sett på en interaktiv samtale, organisert av Verdens Gang, hvor avisens lesere selv fikk stille spørsmål til forfatteren. Dette

fordi hun her blir utfordret til å konkretisere noen av sine synspunkter.

Jeg vil understreke at formålet mitt ikke er å vurdere eller kommentere Samartins romaner, men å se nærmere på hvordan hun beskriver Cuba i pressen. I skjønnlitteraturen er det rom for å skape et eget univers, som ikke nødvendigvis likner vårt eget. Vi har andre forventninger til sannhetsgehalten i opplysningene som fremkommer i en artikkel, et intervju eller en kronikk.

Samartins forhold til Cuba

Verken Samartins offisielle nettsted eller sidene til hennes utgiver i Norge oppgir nøyaktig når forfatteren forlot Cuba. Det offisielle nettstedet sier bare at «Cecilia Samartin ble født i Havanna midt under Fidel Castros revolusjon. Hun vokste opp i Los Angeles som en fullstendig tokulturell, tospråklig amerikaner.» Det norske forlaget Juritzen oppgir i deres offisielle presentasjon av forfatteren av «Cecilia Samartin ble født på Cuba midt under revolusjonen i 1961. Hun flyktet til USA og bor nå sammen med sin ektemann og to katter i Pasadena utenfor Los Angeles» (Juritzen forlag).

I en artikkel publisert i Dagbladet står det imidlertid at hennes foreldre tok henne med seg da de forlot Cuba, på et tidspunkt hvor den blivende forfatteren var bare 9 måneder gammel («Lykkejegeren», 3. september 2011). Selv om dette på ingen måte begrenser hennes rett til å mene noe om sitt føde-land, fremstår det som spekulativt av forlaget å fremstille forfatteren

som en person som aktivt «flyktet» fra Cuba. Her impliseres det at hun var langt eldre da hun forlot landet. En leder leseren til å tro at Samartin har en langt mer intim kjennskap til samfunnsforholdene på Cuba etter revolusjonen i 1959 enn hun faktisk har.

*Samartin er kanskje
den enkeltpersonen
som når ut til flest
med sine meninger om
Cuba i norske medier.*

Cecilia Samartin i Stavanger kulturhus 2009 Foto Jarle Vines slash Wikipedia

Om den økonomiske situasjonen på Cuba

Selv om det er viktig å understreke Samartin ofte uttaler seg om «ikke-politiske» emner når hun blir intervjuet, som kjærlighet, religion, skriving eller hennes personlige liv, bruker hun også kontakten sin med media til å uttale seg om politiske og sosiale spørsmål.

I et tilfelle beskriver hun for eksempel Cuba under Fulgencio Batistas diktatur (1952-1959) som et «vellykket land» med hensyn til økonomisk utvikling: «Cuba var et av Latin-Amerikas økonomisk sett mest vellykkede land, med en massiv, fremgangsrisk middelklasse. Det var presidenten, Fulgencio Batista, alle hatet, bortsett fra en liten overklasse.

Derfor fikk Castro, som på den tiden var en slags sosialdemokrat, så stor oppslutning i folket». Hun fortsetter: «Men nå er han mest opptatt av å holde på makten, partiet har mistet kontakten med folket og deres behov, Cuba er et tredjeverden-land og folk er lutfattige». («Cecilia Samartin drømmer om et fritt Cuba», Aftenposten, 9. september 2012).

Det er flere elementer som kunne fortjene en nærmere analyse her, jeg vil imidlertid bare knytte noen kommentarer til de som jeg oppfatter som de viktigste.

Utsagnet om at Cuba hadde en relativt høy grad av økonomisk utvikling på 1950-tallet, i det minste sammenliknet med andre latinamerikanske land, blir ofte repetert av Miami-baserte media og også av enkelte akademikere som tilhører den cubanske diasporaen (cubanere i utlandet eller eksilcubanere) som historiker Rafael Rojas. Men å vurdere et lands økonomiske suksess beror selvsagt på hvilke kriterier som blir lagt til grunn.

*I medieoppslagene
jeg har gått gjennom,
nevner Cecilia Samar-
tin aldri de amerikanske
sanksjonene.*

Uten å gå inn i noen omfattende diskusjon om utvikling og velstand på Cuba før 1959 – det er et stort tema – vil jeg anføre at det synes å være en bred konsensus blant forskere om at det var en svært ujevn fordeling av rikdommen før revolusjonen. Samartin nevner ikke denne skjevfordelingen i en eneste av artiklene i utvalget. Også cubanske kilder fra samtiden, som folketellingen av 1953 eller undersøkelser gjort av Det nasjonale rådet for økonomi i perioden 1956-1958, samt studier gjort av Nasjonalbanken, tegner et grelt bilde av høy arbeidsledighet og lønninger som ikke kunne dekke de mest grunnleggende behov. Folketellingen i 1953 viser for eksempel at 41,7 % av cuba-

nerne bosatt i rurale strøk var analfabeter. En organisasjon kalt Katolsk studentgruppe (Asociación Católica Universitaria) gjorde en meningsmåling på landsbygden i 1957 som viste at bare 11% av familiene drakk melk, 4% spiste kjøtt regelmessig, 2% egg og 1% fisk. Elektrifiseringsgraden på landsbygden var svært lav, de fleste bodde i hus med jordgult og hadde ikke tilfredsstillende sanitære forhold i boligene sine. Nær halvparten av den rurale befolkningen hadde i følge denne undersøkelsen ikke gått på skole. I Den cubanske journalisten Oscar Pino Santos gjorde seg bemerket på slutten av femtitallet med en serie reportasjer om den ekstreme underutviklingen i det rurale Cuba, problemer som må ha fremstått som fremmede for mesteparten av middelklassen og eliten i Havanna.

Men i følge Samartins oppfatning, har landet blitt del av den tredje verden etter 1959, som om en ikke var et utviklingsland før revolusjonen, med sin monokultur og eksportbaserte økonomi, og stor grad av avhengighet av USA.

Men i følge Samartins oppfatning, har landet blitt del av den tredje verden etter 1959, som om en ikke var et utviklingsland før revolusjonen, med sin monokultur og eksportbaserte økonomi, og stor grad av avhengighet av USA.

Folk har blitt «svært fattige», i følge Samartin. Med norske øyne er Cuba et fattig land og det er ingen tvil om at de fleste cubanere lider under økonomiske problemer i ulik grad, at lønningene ikke er tilstrekkelige, men igjen blir det for enkelt å legge hele ansvaret for dette på én person eller en bestemt utviklingsmodell. Her er det en rekke faktorer som spiller inn. De fleste av utviklingsproblemene som Cuba har slitt og sliter med, deles for øvrig av andre latinamerikanske land, og noen engang rike land i denne delen av verden sakk akterut under andre halvdel av det forrige århundre uten å noen gang har innført «kommunisme».

Men la oss holde oss til Cuba. Samartin overser/underslår en rekke velferdsordninger og sosiale goder som har blitt til etter revolusjonen i 1959, for eksempel har en: Mathjelp til alle borgere gjennom la libreta 2 og los comedores sociales³; gratis helsestell og utdanning; en sosial boligpolitikk (boligmangel er fortsatt et problem, men denne politikken har vært medvirkende til at Cuba i dag er det eneste landet i Latin-Amerika uten gatebarn); sterkt subsidiert elektrisitet for husholdninger med lavt forbruk (97 % av befolkningen har innlagt strøm, et høyt tall for et utviklingsland og et av de høyeste i Latin-Amerika); sterkt subsidiert tilgang til et utvalg kulturtilbud (kino, teater, konserter, osv.); en høy grad av offentlig sikkerhet (lite vold i forhold til nabolandene) og et siviltforsvar som sørger for at langt færre liv pleier å gå tapt i forbindelse med naturkatastrofer enn i nabolandene, USA inkludert. Cuba har lavest barnedødelighet, og høyest levealder sammen med Chile i Latin-Amerika – 78 år.

Forfatteren repeterer og utdyper sine påstander i det tidligere nevnte interaktive intervjuet med lesere av Verdens Gang hvor hun skriver at før revolusjonen «(...) hadde Cuba en av de høyeste gradene av alfabetisering og en av de beste legedekningene i Latin-Amerika. Det er nå det fattigste landet i Latin-Amerika, bare Haiti er fattigere, med en av de verste problemene med prostitusjon i verden, langt verre enn før revolusjonen. Og selv om det er mange leger, finnes ingen medisiner de kan utskrive, og bare eliten har tilgang til virkelig anstendig helsestell» («Suksessforfatteren svarer deg!», vg.no).

Påstanden om at de fleste cubanere i dag er «ekstremt fattige» er høyst diskutabel. Hvordan hun har kommet frem til at Cuba er det nest fattigste landet i Latin-Amerika etter Haiti er uklart, jeg kan ikke finne noen seriøse undersøkelser som understøtter denne påstanden. Måling av fattigdom er et komplisert felt, men det er åpenbart et sterkere sosialt sikkerhetsnett på Cuba i dag enn før 1959, og ekstrem fattigdom (uttrykk for dette kan f.eks. være hjemløshet, underernæring) er ikke vanlig på Cuba, noe en rekke FN-undersøkelser understreker.

Selv om verken ekstrem fattigdom eller ekstrem rikdom er vanlig, er det imidlertid riktig

at det finnes betydelige inntektsforskjeller. I følge nyhetsbyrået Reuters hadde cirka 60% av den cubanske befolkningen inntekter i såkalte konvertible pesos (CUC) i 2008, i tillegg til det de måtte ha av inntekter i cubanske pesos (CUP). Dobbelvalutasystemet har vi ikke tid til å gå inn på her. I denne omgang holder det å slå fast at de fleste cubanere har inntekter utover det de eventuelt måtte motta av lønn eller pensjon fra staten. Det kan være snakk om pengeoverføringer fra slekt og venner i utlandet, inntekter fra selvstendig næringsdrift eller arbeid i turismesektoren, såkalte «stimuli» som utbetales i tillegg til lønn i visse statsbedrifter og i bedrifter med utenlandsk kapital, gjennom nasking på jobben som beklageligvis er svært utbredt, etc.) En får et feilaktig bilde av levestandarden på Cuba dersom en bare ser på lønningene eller pensjonene folk mottar, noe en kan mistenke Samartin for å gjøre, med bakgrunn i bildet hun tegner av levekårene. Lønnsinntektene utgjør i realiteten bare en liten del av pengene mange, kanskje de fleste, familier disponerer.4

Det skal bemerkes at Cuba har vært under handelsblokade i over femti år, en politikk som tvang landet til å konsentrere nesten all sin handel med den Sovjet-dominerte handelsblokken Comecon frem til tidlig 1990-tall, med dramatiske følger når dette handelssamarbeidet brøt sammen. Blokaden gjør det fortsatt dyrt, komplisert og i en del tilfeller umulig å ha økonomisk samkvem ikke bare med amerikanske selskaper, men også med selskaper i tredjeland. Så sent som i juli 2013 ble en italiensk bank, Intesa SanPaolo, og et amerikansk reisebyrå, AETRSC, bøtelagt av U.S. Treasury Department med henholdsvis 3 og 5 millioner dollar fordi de skal ha brutt blokaden. I medieoppslagene jeg har gått gjennom, nevner Cecilia Samartin aldri de amerikanske sanksjonene. I motsetning til enkelte kritikere av den cubanske regjeringen, som gjerne nevner denne utpressingspolitikken, men hevder at den ikke er den viktigste årsaken til de økonomiske vanskelighetene cubanske borgere står overfor, velger Samartin enkelt og greit å late som den ikke eksisterer.

Om sivile og politiske rettigheter

Når det gjelder den politiske situasjonen, beskriver forfatteren i intervjuet med VG-leserne igjen et land som har stått stille eller har gått baklengs det siste halve århundret. Hun skriver at: «Den nåværende politiske situasjonen på Cuba er ikke så forskjellig fra slik den var for femti år siden på begynnelsen av revolusjonen (...)», og sier videre at «den eneste forskjellen er at det cubanske folkets moral har 'mottatt harde slag' og at de er mer demoraliserte enn noensinne (ibid.) I en av kronikkene i tekstutvalget, sier hun at Cuba har opplevd «et halvt århundre med tyranni» («Frigjør Cuba med fredsprisen», Aftenposten Morgen, 25.02.2012), en kommentar som kan leses som at Batista-regimet – som har blitt anklaget for rundt 20.000 politiske drap – ikke var tyrann-

isk, eller i det minste ikke like ille som regimet som fulgte.

I samme kronikk forsvaret hun organisasjonen Kvinner i hvitt, som åpent mottar støtte fra amerikanske myndigheter, og som «(...) har måttet tåle verbal utskjelling, juling, både offentlig og privat, fengsling, avhør, rasering av hjemmene sine og mange grove og brutale overgrep» (Aftenposten Morgen, 25.02.2012). I teksten viser hun også til fengslingen og behandlingen av antiabortaktivisten og systemmotstanderen Oscar Biscet har blitt utsatt for. Biscet synes å tilhøre en både radikal og marginal del av cubansk opposisjon som er tilhengere av amerikansk utenrikspolitikk og blokaden, og da han fikk uttale seg overfor USAs kongress kom han med uttalelser som lett kan oppfattes som en oppfordring til å invadere Cuba, når han sier at supermakten bør gjennomføre en liknende politikk på Cuba som den gjorde på Balkan. («Medios tapan...», Cubainformación.tv).

Behandlingen av de nevnte opposisjonelle samfunnsborgerne er helt uakseptabel – i det minste noen av Samartins påstander synes i dette konkrete tilfellet å være verifiserbare – uavhengig av hva disse personene står for og hvem de allierer seg med.

Det blir vanskelig å danne seg et helhetlig bilde av Cuba og hvordan mange cubanere tenker om en ikke også kjenner til de overgrep som USA har begått mot cubanerne. Flere av disse er svært grove, men synes ikke å være av interesse for Samartin. Noen eksempler: Tidligere gjennomførte eller la supermakten til rette for terrorangrep, senkning av handelsskip, attentater, til og med et invasjonforsøk ledet av eksilcubanere; fortsatt finnes blokaden som i følge USAs egne, tidligere hemmelighetsstemplede dokumenter, har som formål å «nekte Cuba penger og forsyninger, å redusere landets finansielle ressurser og reallønninger, skape sult, desperasjon og velte regjeringen».

Men helt uavhengig av dette er Samartins beskrivelse av den politiske situasjonen på Cuba lite dekkende. Hun fremstiller f.eks. Kvinner i hvitt som de eneste som utover offentlig samfunnskritikk. «De som ikke gir sin urokkelige støtte til regjeringen og alt den foretar seg, samme hvor idiotisk og planløst det er, lever i fare», skriver hun (Aftenposten, 25.02.2012).

Noen personlige observasjoner: Jeg arbeidet på Cuba for et norsk, privat studiesenter mellom 2007 og 2009, og har også hatt en rekke andre besøk til landet som ryggsekturist, student og journalist. Under alle besøkene

har jeg vært vitne til kritikk av situasjonen i landet på mer eller mindre daglig basis, innimellom både høyløst og svært krass. Mye av denne kritikken er «innenfor systemet», det vil si at en tar til orde for endringer uten å ta til orde for noen større omveltning av samfunnet, men det er også vanlig å høre kritikk som rettes direkte mot landets ledelse eller mot systemet som sådan. Jeg har samtalt uformelt med (antakelig) tusenvis av cubanere om politikk og sosiale forhold, og like mange meninger om situasjonen i landet. Av de som ikke støtter systemet, handler også mange deretter, f.eks. ved å la være å delta i den lokale Komitéen for forsvar av revolusjonen (CDR) i sitt nabolag. Rundt 10-15 % prosent velger å enten ikke delta ved valg eller å stemme blankt / annullere stemmeseddelen.

Bortsett fra ett tilfelle, som fikk internasjonal medieoppmerksomhet – Cubas mest omtalte grafittiartist som ble anholdt i mer enn tre døgn – hørte jeg aldri at venner, bekjente eller kontakter opplevde represalier på grunn av deres holdning overfor regjeringen. Det betyr ikke at det ikke forekommer, men det synes ikke å være regelen, og er kanskje snarere unntaket. Med fare for å fornærme noen: Min erfaring er at det kan være vanskelig å stoppe

Bortsett fra ett tilfelle, som fikk internasjonal medieoppmerksomhet, hørte jeg aldri at venner, bekjente eller kontakter opplevde represalier på grunn av deres holdning overfor regjeringen

munnen på en cubaner som har noe på hjertet. Samfunnskritikk hører man i gaten, på bussen, i butikken, på jobben. En har åpne debatter på universitetene og andre steder, hvor takhøyden pleier å være stor. I en landsdekkende debatt om kommunistpartiets retningslinjer for den aktuelle femårsperi-

oden, deltok millioner av cubanere, også erklærte opposisjonelle.

Selv om de viktigste mediene er underlagt politisk kontroll, finnes også noen uavhengige: Den katolske kirken skal ha tilsammen et sekstitalls publikasjoner som cubanere kan abonnere på eller kjøpe i kirken, de fleste tar til orde for politisk og sosial dialog og erkjenner at systemet på Cuba har gode sider, men i de mer radikale kan man finne overskrifter som «Sosialismen perverterer menneskets sjel». Også publikasjoner med statlig distribusjon som man kan finne i en hvilken som helst bokhandler – f.eks. La Gaceta, Revolución y Cultura, Temas, La Jiribilla, Casa og andre – inntar ofte en kritisk posisjon. I tillegg til de trykte mediene finnes rundt tusen bloggere, og de lar seg ikke alltid dele inn bare i opposisjonelle og de som støtter myndighetene (grensene er mer utflytende).

De siste årene har en hatt filmer som f.eks. HavanaStation som utforsker klasseskiller i det cubanske samfunnet; Chamaco som tar for seg mannlig prostitusjon på øya, eller Juan of the

Dead, som fremstiller cubanerne som en nasjon av levende døde (og inneholder en rekke former for skarp kritikk av levekårene i dagens Cuba). Disse har alle fått omfattende presedekning og blir vist på de største kinoene.

Dette er eksempler på kritiske ytringer og meningsutvekslinger som finner sted i det cubanske samfunnet – fortsatt med visse tabuer, men det er stadig færre av disse.

Poenget mitt her er altså ikke å unnskylde demokratiske mangler ved det cubanske samfunnet, men å vise hvor ensidig, overdreven og villedende Samartins fremstilling er. Dersom påstanden hennes i Aftenposten var dekkende ville omtrent alle cubanere leve under fare, også mange av de personene som får publisert sine meninger hver fredag i kommunistpartiets avis Granma, eller en rekke av mine venner som med jevne mellomrom publiserer kritiske kommentarer om regjeringens politikk på Facebook. De cubanske mediene er kontrollerte og organisasjonsfriheten er begrenset, men alle som har vært på Cuba i senere år og har snakket med folk, vet at befolkningen er både kritisk og frittalende. Dette gjelder ikke minst i Havanna. I Samartins fremstilling finnes ikke denne offentlige debatten og kritikken.

Andre problematiske påstander

I artikkelmaterialet finnes også en kronikk titulert «Et liv viet til sannheten» (Dagsavisen, 08.09.2012) om dissidenten Oswaldo Payá, som døde sommeren 2012 i forbindelse med at bilen han satt i gled av veien. En rekke internasjonale medier presenterte umiddelbart en teori om at Payás bil kan ha blitt skjovet av veien av en bil som tilhører sikkerhetstjenesten. I motsetning til disse mediene, går imidlertid Samartin mye lengre og aksepterer påstanden som sann, samtidig som hun sitrer vitner som skal ha sett en annen bil som skjov Payás kjøretøy av veien. Hun sier også at falske trafikkulykker er en av strategiene regjeringen bruker for å eliminere kritiske stemmer. Hun nevner ikke de mange vitnesbyrdene og opplysningene som sannsynliggjør at dette faktisk var en ulykke, herunder uttalelser fra svensken Jens Modig, som satt i samme bil som Payá, og sa etter ulykken at han ikke kan huske å ha sett noen annen bil på veien. El País har rapportert om at sjåføren, den spanske konservative politikeren Ángel Carromero, alt før den skjebnesvangre cubaturen hadde fått beskjed av spanske trafikkmyndigheter om å levere inn førerkortet. Han hadde for mange prikker (advarsler), noen av dem for råkjøring.

Samartin gjør noe av det samme når hun viser til en hendelse under et masse møte med Pave Benedict XVI på Cuba tidligere i år, hvor en mann i publikum begynte å rope slagord mot

det politiske systemet på Cuba. Mannen ble slått til av en medarbeider i Røde Kors, etter alt å dømme helt spontant. Men når Samartin hevder at gjerningsmannen var en hemmelig agent utledt som hjelpearbeider, sier hun dette uten å presentere noe som helst bevis. Som et videoopptak fra forsamlingen tydelig viser, blir volds mannen umiddelbart holdt tilbake av en annen hjelpearbeider, og det virker svært usannsynlig at førstnevnte har fulgt ordrer i det han angrep mannen som ropte slagord, ettersom en slik form for fysisk angrep foran verdens kameraer ville være åpenbart kontraproduktivt i en propagandasammenheng.

Hennes kritikk rammer ikke bare cubanske myndigheter, men også andre, som Paven. Hun beklager at han ikke tok opp menneskerettighetssituasjonen under sitt siste besøk til Cuba. Samartin er motstander av forhandlingene mellom Colombias regjering og geriljagruppen FARC-EP som blir organisert med hjelp av Cuba og Norge. Dette er synspunkter som man, selvsagt, kan være enig eller uenig med. Men en kan lett få inntrykk av at forfatteren har kommet til noen av sine konklusjoner basert på feilaktig informasjon. Et eksempel på en alvorlig faktafeil er når hun påstår at Martin Luther King er forbudt på Cuba (Aftenposten 09.09.2012), en påstand som virker mildest talt pussig når en tar i betraktning tilstedeværelsen til Centro Memorial Martin Luther King, et viktig minnesenter stiftet i 1987 i Havanna, som gir ut bladet Caminos, distribuert gjennom statlige bokhandlere. Luther King er vel snarere sett på som en helt på Cuba, både av myndighetene og av befolkningen for øvrig.

Få motforestillinger

I den korte artikkelen («- Hun sprer falsk informasjon om Cuba», Dagbladet) vises det til Cubas ambassade i Norge sin kritikk av Samartin, gjennom et brev sendt til kulturminister Anniken Huitfeldt. Men i artikkelen nøyer avisen seg med å nevne at ambassaden har protester, substansen i kritikken fremgår ikke av presseomtalen.

Ved en enkelt anledning stiller journalist Bodil Fuhr et kritisk spørsmål til Samartin, hvor hun spør i en retorisk tone: «Det er vel ingen som ønsker den tiden [Batista-perioden] tilbake?», før hun bemerker at Samartin «kan sitt imaginære Cuba». (Aftenposten Morgen, 09.09.2012, min understrekning). Disse mulige motforestillinger har likevel bare en sekundær plass i intervjuet.

Konklusjon

Samartin blir ofte sett på som et førstehåndsvitne til cubansk samfunn, selv om det i enkelte avisoppslag blir påpekt at hun forlot landet som liten. Denne feilaktige oppfatningen kan delvis henge sammen med hvordan hun

blir presentert for publikum av sin forlegger i Norge.

Blant informasjonene om Cuba presentert av Samartin, finner man (ikke uventet) sanferdige påstander, men også uttalelser som er vanskelige å verifisere, og andre som er påviselig feilaktige. Mer interessant er det at hun gjentatte ganger gir et høyst partisk eller ensidig bilde av landet, hvor hun velger å fokusere på og overdrive problemer. Hun nevner knapt positive trekk ved den cubanske sosioøkonomiske utviklingsmodellen eller det politiske systemet i landet.

Dette ville ikke være et problem dersom Samartin var en av mange stemmer med ulike syn på cubanske samfunnsforhold i det norske offentlige ordskiftet. Men mangelen på andre tydelige stemmer i norske media bidrar til å gi hennes fortelling og argumenter gjennomslag i opinionen. Andre syn finnes, men de gis ikke den samme dekningen som Samartin. De nasjonale avisene aksepterer i de fleste tilfeller ukritisk den informasjonen som kommer fra romanforfatteren.

*Even Sandvik Underlid er forfatter av boken
Det nye Cuba – reisefortellinger
(Manifest 2012)*

Bibliografi

- Aftenposten Morgen. «Cecilia Samartin drømmer om et fritt Cuba». Intervju. 09.09.2012.*
- Ceciliasamartin.com. «Meet Cecilia». <<http://www.cecili-asamartin.com/meet-cecilia/>>. Lastet ned 20.09.2012.
- Cubainformación.com. «Medios tapan que Oscar Elias Biscet pidió en Congreso de EEUU intervención en Cuba como en Kosovo». <http://www.cubainformacion.tv/index.php?option=com_content&task=view&id=41833&Itemid=86>. 23.02.2012. Lastet ned 13.11.2012.
- Dagbladet. «- Hun sprer falsk informasjon om Cuba». 15.09.2012
- Dagbladet magasinet. «Lykkejegeren». 03.10.2011.*
- Dagsavisen. «Et liv viet til sannhet». Kronikk. 08.09.2012.*
- «Frigjør Cuba med fredsprisen». Kronikk. Aftenposten Morgen. 25.02.2012.*
- Juritzen forlag. «Cecilia Samartin». <http://juritzen.no/pages/nor/13-cecilia_samartin> Lastet ned 20.09.2012.
- Pino Santos, Oscar. «Los años 50». Instituto Cubano del Libro: Ciudad de La Habana, 2001.
- Reuters. «Cuba ends restriction on cellular phones». <<http://www.reuters.com/article/2008/03/28/us-cuba-reform-idUSN2815132920080328>>. 28.03.2008. Lastet ned 13.11.2012.
- Verdens Gang. «Inspirert av egen barnløshet...» Intervju. 08.09.2012.*
- Verdens Gang. «Guds inngripen i livet er det viktigste for meg». Intervju. 25.09.2011.*
- Verdens Gang. Online interview where newspaper readers ask the questions. <http://tpn.vg.no/intervju/tittel/2090.18.11.2009>. Lastet ned 03.10.2012.
- Vårt land. «Forfatter Cecilia Samartin». Intervju. 14.01.2012.*

* De syv oppføringene merket med stjerne utgjør det relevante datamaterialet jeg fant frem til med hjelp av Retriever, øvrige oppføringer må betraktes som tilleggsmateriale.

Venstreekstremisme — ideer og bevegelser

AV OSCAR DYBEDAHL

«Ikke vær redd, slutt dere til oss, kom tilbake! Dere har hatt deres antikommunistiske moro og er tilgitt for det – på tide å bli seriøse igjen!»

Slavoj Zizek

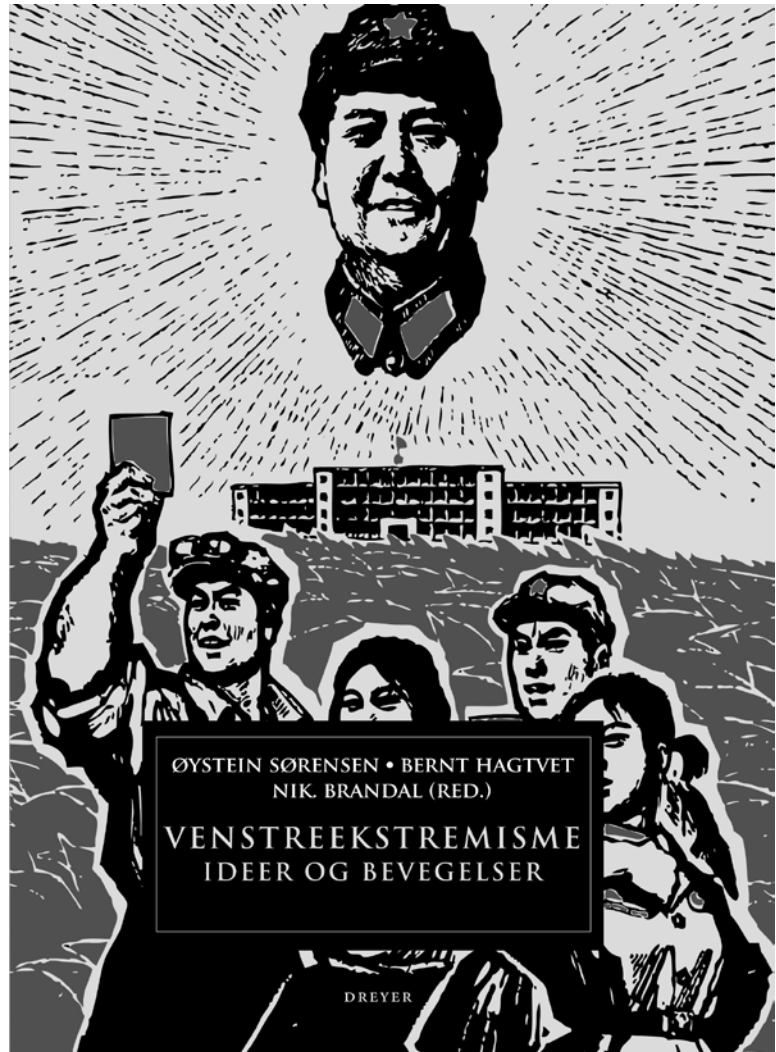
Det er nødvendig å tenke kritisk og granskende på spørsmålet om hvordan autoritært meningsslag har kunnet prege så store deler av den sosialistiske bevegelsens historie. I den forstand er ekstremismeforskning en viktig disiplin også for den sk. «venstresiden». Hva var f. eks den underliggende årsaken bak bevegelsens kanskje mest utbredte elitære holdning, nemlig forståelsen av Partiet som bæreren av klassens interesser? Hadde det en sammenheng med en utopisk politikkforståelse? Eller kanskje med en svevende akademisk tilværelse, med tilhørende syn på «folkets bevissthetsnivå»? Her er ingen lette svar, men emnet må bli gjenstand for forskning. Venstreekstremismen kunne derfor vært et viktig bidrag til en aktuell debatt, i den grad den hadde grepet inn i bevegelsens fortidige og nåtidige problemer på en troverdig måte. Denne boken er dessverre ikke noe slikt bidrag.

Det konservative demokratiet

Definisjonen av ekstremismebegrepet i Øystein Sørensens innledningsartikkel er symptomatisk for bokens grunnleggende problemer. I denne vil Sørensen ta utgangspunkt i visse «grunnfestede» verdier og «la ekstremisme bety noe som bryter fundamentalt med disse».

Konkret betyr dette:

Norge pr. 2013 er et politisk demokrati, med rimelig grunnfestede overordnede politiske ideer og institusjoner, med (noenlunde) fri og åpen meningsutveksling, nærmere avgrensning av myndigheters virkeområder, lovbestemte og like rettigheter for enkeltmennesker, frie valg [etc.] Vil man erstatte det politiske systemet i Norge med noe helt annet, da er man ekstremist i politisk og ideologisk forstand. (s. 8-9)

Dette er en elegant manøver: Det ekstreme kjennetegnes ved motstand til demokrati. Etersom Norge er et demokrati, så må grunnleggende endring av dette samfunnet være som ekstremt å regne. Problemet med denne formuleringen er ikke (som noen har hevdet) at sosialisme dermed nødvendigvis blir ekstremisme. Problemet er heller at demokratibegrepet brukes på en måte som gjør sosialisme fullstendig uttenkelig.

1800-tallets liberalisme hadde en uttalt mistillit til folkemassen, var bekymret for majoritetstyran og at «the swinish multitude» skulle få overdreven innflytelse. Denne mistroen har i moderne tid tatt en langt mer sofistikert form: demokrati redefineres slik at det ikke lenger utgjør noen trussel mot den rådende sosiale orden. «Demokrati» var fryktinngytende fordi det var et klassebegrep hvis mening ikke bare var regelmessig stemmegivning, men stadig utvidet folkelig kontroll over politikk og samfunnsliv. Anthony Arblaster påpeker slik noe veldig viktig når han påpeker at demokrati har opphørt å fungere som et «kritisk» begrep: det vil si, for de systemer som blir kalt demokratiske, fungerer det ikke lenger som en rettesnor, eller som et ideal til å vurdere virke-

lighetens begrensninger og svikt. Dette kunne vært mindre problematisk dersom det faktisk hadde oppnådd sitt opprinnelig høye ideal. Men (...) demokratibegrepet har blitt revidert for å bringe det i samsvar med det som blir oppfattet som uforanderlige politiske realiteter. (Arblaster 1972, s. 95-96)

Måten demokratibegrepet har blitt avradikalisert og identifisert med et sett eksisterende institusjoner er et kjerneelement i måten muligheten for grunnleggende samfunnskritikk har blitt rykket opp ved roten. Det er ikke lenger mulig å forandre verden i demokratisk retning, man må tvert imot avstå fra å forandre verden av hensyn til demokratiet. Dette er høyresidens restriktive demokratibegrep. Dersom en sosialistisk bevegelse aksepterer denne har de dømt seg selv fra begynnelsen. Demokrati er ikke et begrep som er til for å beskrive eller hylle eksisterende institusjoner, det er til for å kritisere dem for ikke å ha kommet langt nok.

Witoszek om 68-ernes voldelige arv

Bokens mål og selvforståelse er slik grunnleggende konservativ og tilslørende. Den in-

neholder likevel noen interessante elementer i den grad den beskriver ekstremisme i ulike venstrebevegelser. Som nevnt er dette et veldig prosjekt. Artiklene virker kritiske og faktamessig redelige i den grad de slår inn åpne dører, dvs. i diskusjonen av Akps syn på vold, ytringsfrihet og «proletariatets diktatur». At dørene er åpne betyr for øvrig ikke at artiklene ikke er leseverdige og potensielt verdifulle. Problemet er at boken mister troverdighet med en gang fokuset rettes på bevegelser utover Akp og deres umiddelbare omkrets. Det mest ekstreme eksemplet er Nina Witoszek sin artikkel om «Den totalitære fristelsens anatomi», der hun forsøker å rette et kritisk fokus på den voldelige ideologien til 68-ernes teoretiske helter.

Hun begynner med Herbert Marcuse, en tysk filosof som kanskje er mest kjent for boken *Det endimensjonale mennesket*. I 1965 publiserte han *A Critique of Pure Tolerance* der han i et essay argumenterte for en «ny revolusjonær toleranse». Marcuse hevdet – ifølge Witoszek – at verken «eksisterende samfunnsinstitusjoner eller noen form for opposisjon til sosialismen skulle tolereres» (s. 342), og han åpnet for vold som en form for intoleranse. For Witoszek stod han dermed ikke langt unna Stalin, i hvert fall representerte han «nettopp det som gjorde stalinismen så grusom» (s. 343).

Dette er vanskelig å ta seriøst. Tross de drastiske påstandene får vi ikke et eneste sitat eller en presis sidereferanse som dokumentasjon. For ordens skyld bør det kanskje sies at Marcuse ikke engang bruker ordet sosialisme i nevnte essay. I tillegg gir Witoszek bare et utydelig bilde av problemene: først er han anti-liberal, dernest stalinist og til sist en eksponent for moralsk relativisme. Alt dette «dokumenteres» på rundt én side. I virkeligheten foregår ingen dokumentasjon. Det er uklart hva hun faktisk argumenterer for – og hun vier det uansett for liten plass til å kunne dokumentere noe av betydning.

Faktum er at hun i beste fall har grovt misforstått Marcuse. I nevnte essay er han klar på at sitt eget prosjekt var å gjøre toleranse til en «frigjørende og humaniserende kraft». Tross anklagene om at han sidestilte undertrykkelsen i vestlige forbrukersamfunn med Sovjetunionen, hevder han at en «demokratisk toleranse» er langt mer human enn en «institusjonalisert intoleranse» som «ofrer rettighetene og frihetene til levende generasjoner av hensyn til framtidige generasjoner» (Marcuse 1969, s. 98). Dette er en direkte sammenlikning av toleransen i vestlige demokratier med

«real sosialismens» intoleranse, han foretrekker det første. Marcuses poeng er at disse ikke er de eneste alternativene – derfor vil han utvikle toleranse i en ny og frigjørende form. Politisk er fokuset konsekvent i demokratisk og antielitær retning, jf: «alternativet til den etablerte halvdemokratiske prosessen er ikke et diktatur eller en elite, hvor enn intellektuell og intelligent, men kampen for et ekte demokrati. En del av denne kampen er en kamp mot toleranseideologien som i virkeligheten foretrekker og forsterker status quo i form av ulikhet og diskriminering» (1969, s. 136).

I samme stil følger et angrep på Noam Chomsky, en intellektuell figur som politisk kanskje er mest kjent som en kritiker av amerikansk utenrikspolitikk. Chomskys politiske ideal – hevder Witoszek – var Maos Kina, der menneskene hadde det «relativt bra». Med Røde Khmers maktovertakelse i Kambodsja fulgte at «Chomsky selv og det nye venstre mer allment, støttet det nye regimet» uten at rapportene om folkemord rokket ved denne støtten (s. 344). På i underkant av en halvside er dermed også Chomskys voldelige ideologi «dokumentert».

For å begynne med Kambodsja. Chomsky støttet aldri Pol-Pot og det er umulig å finne sitater som vitner om det motsatte, Witoszek presenterer i hvert fall ikke noen.

Politisk har Chomsky alltid vært konsekvent på at «statsosialisme» er en selvmotsigelse, og hans politiske artikler har gjerne titler som «The Soviet Union Versus Socialism» eller «Beyond State Socialism». For det andre, støttet det nye venstre Pol Pot i Kambodsja? Påstanden er et slående eksempel på hvor langt ekstremister kan gå i å falsifisere fakta. For å legge noen på bordet (alt dette er lite kontroversielt, jf. Pilger 2000): 1. Deklassifiserte amerikanske dokumenter tyder på at Pol Pot neppe ville kommet til makta hadde det ikke vært for USAs terrorbombing av landet. 2. Pol Pot mottok massiv støtte i form av penger og andre ressurser fra USA slik at de kunne gjenopprette sitt terrorvelde etter at regimet var blitt veltet av Vietnam. 3. Den styrtede Pol Pot-regjeringen ble deretter anerkjent som Kambodsjas legitime regjering av FN, og Norge var med på balletten. Det var altså ikke primært «det ekstreme venstre» som sympatis-

erte med Pot Pot, han var derimot hjertebarnet til det politiske sentrum. Chomsky skrev noen artikler som var i tråd med tidsånden og det politiske sentrum i den forstand at de underdrev mengden dødsfall forårsaket av Pol Pot.

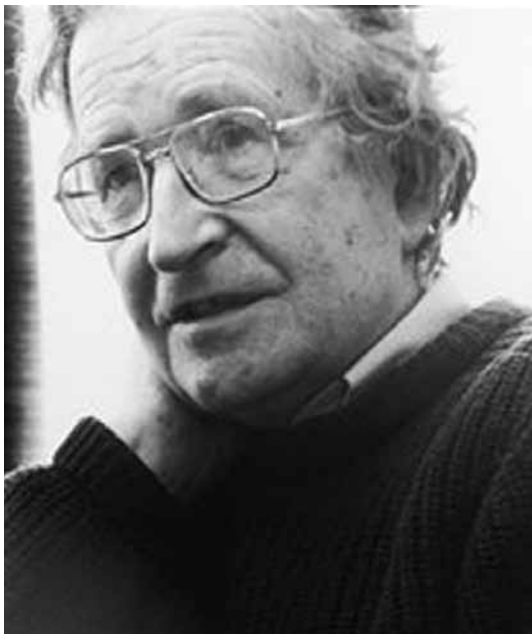
Når det gjelder Maos Kina skal Chomsky ha beskrevet dette samfunnet som et «relativt levelig» og «rettferdig samfunn» (s. 343). Som kilde viser hun til en artikkel i boken *American Power and The New Mandarins*. Dette er slående av to grunner: For det første finnes ingen slike sitater i denne artikkelen (eller i boken for øvrig). For det andre siterer hun en artikkel som ikke engang handler om Kina eller Mao. Det er heller en personlig refleksjon over Vietnamkrigen og antikrigsprotestene.

Siden hun ønsker å dokumentere Chomskys voldelige og ekstreme politiske synspunkter kan det være nyttig å se hva denne artikkelen sier om politisk vold:

Argumentet for at motstanden til krigen burde være strengt ikkevoldelig virker for meg overveldende. Vold er en absurd taktikk. Ingen kan konkurrere med myndighetene på dette området, og bruken av vold, som helt sikkert mislykkes, vil bare skremme og fremmedgjøre de som kan nås og oppfordre ideologene og administratorene av tvangsmessig undertrykkelse. (Chomsky 1969, s. 374)

Den siste på listen over 68-ernes store helter er Michel Foucault, som utsettes for mer eller mindre den samme behandlingen. Han støttet «marxistisk og maoistisk ekstremisme – så vel som ayatolla Khomeinis revolusjon» (s. 344). Witoszek konkluderer:

Det fantes en klar sammenheng mellom glorifiseringen av vold som går igjen i ideene til Marcuse, Chomsky og Foucault og bruken av vold hos Black Panthers i USA, Brigade Rossi Italia og Rote Arme Fraktion (RAF) i Vest-Tyskland. (...) Revolusjonens intellektuelle sjoktropper og deres teorier var slik alt annet enn uskyldige: De inspirerte liv, død og bevegelser.

Michel Foucault, Noam Chomsky og Herbert Marcuse

(s. 345)

68-er heltene har en direkte forbindelseslinje til terroristiske bevegelser i USA og Europa. Dette er konklusjonen som ledet veien for den radikalt tendensiøse argumentasjonen ovenfor. At denne artikkelen er en suppe av løgnaktig søppel må etter forholdene regnes som en kjølig bemerkning. Problemet er ikke at hun fremmer feilaktige påstander, men at hun bryter alle akademiske normer om redelig kildebruk og argumentasjon. Hun påstår at Chomskys ideologi er terroristisk ved å sitere en artikkel der han avviser all politisk vold. Hun anklager Marcuse for illiberale tendenser ved å sitere en artikkel der han eksplisitt ønsker å fornye og utvide demokratiet. Og Foucault er ekstrem fordi han engang støttet den iranske revolusjonen, noe han vel ikke var alene om. Ikke bare viser dette en uredelighet hos Witoszek, men det er også et tegn på den slepphendte måten Sørensen og co har skjøttet sitt redaksjonelle arbeid.

Ekstremisme på norsk

Redaksjonen er generelt villige til å bruke ekstremismebetegnelsen på ulike sosialistiske miljøer uten særlige krav til dokumentasjon. Dette gjør seg gjeldene i Sørensen og Hans Petter Sjølis diskusjoner av slike miljøer i Rødt, der trotskistgruppa Internasjonale Sosialister (IS) nevnes. Sjøli forsøker å legitimere klassifiseringen ved å påpeke at IS er for en «revolusjonær politikk» uten å være særlig klare på gangen i denne revolusjonen og «hva som skal skje med dem som motsetter seg den» (s. 333). Dette virker noe lettvinnt. Er man virkelig ekstremist om man ønsker en grunnleggende samfunnsendring uten å programmessig spesifisere at man ikke har tenkt til å drepe sine motstandere?

IS er nært tilknyttet det britiske Socialist Workers Party (SWP), såpass nært at de kan beskrives i tandem på det politiske planet.

Denne trotskistiske tradisjonen har et trekk jeg alltid har respektert, nemlig deres konsekvente vekt på demokratispørsmålet. De grundigste studiene av Marx' politiske tenkning, med særlig fokus på de demokratiske sidene ved hans politikk, har blitt skrevet av «trotskister» som Michael Löwy (2005) og Hal Draper (1977; 1978; 1986; 1990). Disse har ingen organisatorisk forbindelse med SWP, men deres framgangsmåte til Marx og Engels har blitt aktivt inkorporert i partiet (jf. Callinicos 1983). Grunnelementene i denne tenkemåten har vært to synspunkter: 1) sosialismens stat må være demokratisk for at det skal være sosialisme og 2) sosialismen må komme nedenfra, dvs. representere arbeiderklassens frigjøring av seg selv. Dette er selvsagt ikke holdninger som er unike for den trotskistiske tradisjonen, men de har vært viktige i SWP og IS.

Jeg har en mistanke om at denne anklagen aldri ville kommet om ikke PSTs aktive overvåkning av denne gruppen hadde blitt avslørt. Det er nemlig en vulgærkonservativ tendens i ekstremismeforskningens logikk: Det som gjøres av den norske stat representerer pr. definisjon sentrum og kan ikke være ekstremt. Lars Gule sier nettopp dette når han avviser at bruk av politisk vold kan være kjennetegnet på ekstremisme, det norske storting har jo ved flere anledninger vedtatt vold av denne typen, jf. Libyakrigen (Gule 2012, s. 20). Dette illustrerer måten ekstremismeforskningens konservative basis har satt dem ute av stand til å kritisere den aktuelle ekstremismen i vår tid – hvis kilde ikke er AKP eller RAF, men stortingsflertall og det politiske sentrum. Måten disse har aktivt bygget ned folkeretten gjennom ulovlige kriger har lagt grunnlaget for en voldelig verdensorden som kan ta et betydelig større antall men-

neskeliv enn forrige århundrets totalitarisme. Ekstremismeforskningen mangler fullstendig brodd mot dagens virkelige trusler.

Kan menneskerettigheter bekjempes?

Avslutningsvis kan det være nyttig å se på Gules ekstremismedefinisjon i lys av dets fokus på menneskerettighetene. Definisjonen baserer seg på våre godt omforente og godt begrunnede normer (demokrati og menneskerettigheter) – og forstår brudd på disse som «normativ ekstremisme». Videre diskuteres Marx og marxismens syn på menneskerettighetene. «For dem har forholdet mellom mål og midler følgelig vært preget av (...) den gamle devisen om at hensikten helliger midlene.» Og Marx avviste tanken om universelle menneskerettigheter som «et forsvar for rettighetene til det egoistiske mennesket og retten til eiendom» (s. 223). For Gule innebærer dette en relativisering (historisering) av menneskerettighetene som er ekstremistisk.

For det første må det sies at Gule forvirrer en historisk forklaring av menneskerettighe-

tene med en kritikk. (Mer om dette nedenfor.) Desto verre er dobbeltmoralen i at han ikke ser noen grunn til å nevne den norske offentlighetens mest aktive kritiker av menneskerettighetene. I en polemikk mot Marielle Leerand skriver Bård Larsen (som også har et eget kapittel i Venstreekstremismen) følgende: «De sosioøkon-

omiske rettighetene ble ratifisert for å gi diktaturer en pust i bakken fra kritikk som ble reist mot dem for vilkårlig fengsling, tortur og drap.» (24.06.2013) Disse rettighetene framstår slik som et propagandatriks som gjorde at diktaturer – Sovjetunionen – også kunne kritisere menneskerettighetsbrudd. Ifølge

Redaksjonen er generelt villige til å bruke ekstremismebetegnelsen på ulike sosialistiske miljøer uten særlige krav til dokumentasjon

Larsen (og Morten Kinander) er det en vesentlig forskjell mellom sivile og politiske rettigheter og de sosioøkonomiske. De første er håndhevbare, de siste er ikke det. «Den grunnleggende tanken bak menneskerettigheter har [...] ikke vært å pålegge staten rettslige budsjettmessige og uoppsigelige forpliktelser til å fordele innbyggernes ressurser på visse måter.» (05.07.2013) Også mange kommunister så de sivile og politiske rettighetene som fine nok, men umulig å håndheve i Sovjetunionens spesielle situasjon. Som det står i Skriften: «Hvorfor ser du splinten i din brors øie, men bjelken i ditt eget øie blir du ikke var?» (Matteus 7:3)

Så til Gules kritikk av Marx. Denne peker til et grunnleggende problem ved Gules forståelse av menneskerettighetene – og dermed for måten han forstår ekstremismen. Når Marx beskriver menneskerettighetene utfra det moderne egoistiske mennesket er ikke dette en kritikk – det er et element i en sosialhistorisk forklaring av deres framvekst. Om denne utbroderes er den faktisk ganske fruktbar. Problemet er at en forklaring utfra menneskerettighetenes historiske grunnlag samtidig må reise spørsmålet om deres mulige begrensninger. Gule kan derfor ikke gi noen slik forklaring, ettersom disse rettighetene er det absolutte, udiskuterbare grunnlaget for hans teori. Derfor tar han menneskerettighetene som et magisk faktum som bare forklares av ekstremister. Gule bruker betegnelsen «deskriptiv ekstremisme» om posisjoner som avviker sterkt fra vår beste kunnskap om den virkeligheten. Den magiske analysen av menneskerettighetene må sies å tilhøre denne kategorien.

Ulikt Gule har faktisk Marx en teori som gjør det mulig å forklare menneskerettighetene på en måte som ikke innebærer å rent enkelt avvise dem. I Kapitalen tar han utgangspunkt i varen og sier at rikdom i kapitalistiske samfunn framstår som en «uhyre varesamling». Siden det er klart at en vare i og for seg er ute av stand til å oppsøke markedet, må vi beskjeftige oss med «deres voktere, vareeiere». Varene kommer bare i kontakt med hverandre ved at «varevokterne forholder seg til hverandre som personer, hvis vilje bor i disse tingene» [min utheving].

De må derfor gjensidig anerkjenne hverandre som privateiere. Dette rettsforhold, som har form av en kontrakt, enten den nå er satt opp i legale former eller ikke, er et viljesforhold som gjenspeiler det økonomiske forholdet. Innholdet i dette retts- eller viljesforhold er gitt gjennom sjølve det økonomiske

forholdet. Personene eksisterer her bare for hverandre som representanter for varer og derfor som vareeiere. (Marx 2005, s. 101).

Dette kan ikke tolkes som en økonomisk determinisme som sier at det økonomiske er mer virkelig (og virksomt) enn tanker og ideer. Marx har derimot vist at det å delta i varesamfunnets mest hverdagslige aktivitet – kjøp og salg – innebærer to ting: 1. varen anvendes som et ytre objekt som fritt kan disponeres av dets eier og 2. andre vareeiere er medsubjekter som ikke kan behandles som ting. De samme innstillingene er involvert i kontraktformen, slik at det formaljuridiske systemet blir en institusjonalisering av innsikter med rot i hverdagslige praksiser (Pepperell 2010, 148).

Dette perspektivet gir et utgangspunkt for en materialistisk (ikke-deterministisk og ikke-reduksjonistisk) forklaring av den moderne rettsformen som den andre siden av vareformens utvikling. Dette ble først utarbeidet av Evgeny Pashukanis, en sovjetisk rettsstenker som i 1924 publiserte en viktig bok om lov og marxisme – som siden ble drept for sabotørvirksomhet. I den grad det stemmer – som Marx sier – at rikdom i kapitalismen framstår som en «veldig varesamling», så framstår dette samfunnet som en «endeløs kjede av rettsforhold». Dette perspektivet har for øvrig blitt videreutviklet i nyere tid China Miéville (2005) og Michael Head (2008). For Pashukanis er «rettsforholdet mellom subjekter bare den andre siden av forholdene mellom arbeidsproduktene som har blitt varer. Det rettslige forholdet er primærcellen for det rettslige stoffet gjennom hvilken loven gjennomfører sin eneste virkelige bevegelse» (Pashukanis 2007, s.85).ii Med utgangspunkt i varebyttet beskriver Pashukanis utviklingen av en rettsform som ikke tar hensyn til ulikheter i makt eller sosial status – og som løser konflikter gjennom en upersonlig prosess (rettsaken) der suvereniteten og likheten sikres.

Dette rammeverket kan utvides til en analyse av menneskerettighetene ved å vise hvordan synet på uavhengige og suverene personer henger sammen med vareformens universelle rolle i disse samfunnene. Menneskerettigheter og slikt kan derfor ikke enkelt avvises som «borgerskapets ideologi» – men like problematisk på motsatt side er det Pashukanis kaller «rettsfetisjisme». Dette siste kjennetegner Gules teori, ettersom han bare tar disse rettighetene som gitt (fetisjerer dem) uten å forstå deres sosialhistoriske grunnlag. Gitt at denne fetisjismen er noe som burde kritiseres, blir det tydelig at rettigheter som ikke kan rettferdig-

gjøres på andre måter enn ved at de står nevnt i en FN-erklæring, legitimt kan motarbeides. For å nevne det mest akutte eksemplet: Eienomsretten til produksjonsmidlene. Denne er befestet som en rettighet, men den står i vår tid fram som en permanent hindring for virkelige løsninger av verdens økologiske og økonomiske problemer. Retten til fri ytring, vann, utdanning etc. på den andre siden – har ikke mistet noe av sin aktualitet og bør forsvares.

Litteratur

- Callinicos, A. (1983). *The Revolutionary Ideas of Karl Marx*. London: Bookmarks Publication.
- Chomsky, N. (New York). *American Power and The New Mandarins*. 1969: Vintage Books.
- Draper, H. (1977). *Karl Marx's Theory of Revolution - Volume 1 State and Bureaucracy*. New York: Monthly Review Press.
- Draper, H. (1978). *Karl Marx's Theory of Revolution - Volume 2 the Politics of Social Classes*. New York: Monthly Review Press.
- Draper, H. (1986). *Karl Marx's Theory of Revolution - Volume 3 the "Dictatorship of the Proletariat"*. New York: Monthly Review Press.
- Draper, H. (1990). *Karl Marx's Theory of Revolution - Volume 4 Critique of Other Socialisms*. New York: Monthly Review Press.
- Gule, L. (2012). *Ekstremismens kjennetegn*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Head, M. (2008). *Evgeny Pashukanis - A Critical Reappraisal*. New York: Routledge-Cavendish.
- Larsen, B., & Kinander, M. (2013, 06 24). En ære, Leraand! Retrieved from civita.no: <http://www.civita.no/2013/06/24/en-aere-leraand>
- Larsen, B., & Kinander, M. (2013, 05 07). Urent trav fra akademikere. Retrieved from civita.no: <http://www.civita.no/2013/07/05/urent-trav-fra-akademikere>
- Löwy, M. (2005). *The Theory of Revolution in the Young Marx*. Chicago: Haymarket Books.
- Marcuse, H., Wolff, R. P., & Moore, B. (1969). *A Critique of Pure Tolerance*. London: Johnathon Cape.
- Marx, K. (2005). *Kapitalen - Kritikk av den politiske økonomien*. Oslo: Oktober.
- Miéville, C. (2005). *Between Equal Rights - A Marxist Theory of International Law*. Boston: Brill.
- Pashukanis, E. (New Brunswick). *The General Theory of Law & Marxism*. 2007: Transaction Publishers.
- Pepperell, N. (2010). *Disassembling Capital*. Doktoroppgave i filosofi. RMIT University.
- Pilger, J. (2000, april 17). How Thatcher gave Pol Pot a hand. Retrieved from New Statesman: <http://www.newstatesman.com/node/137397>

Loven som forbyr krig

AV ASLAK STORAKER

Rolf Andersson, Mats Björkenfeldt, Per Boström og Lars-Gunnar Liljestrand: Lagen mot krig – Om FN-stadgans våldsförbud och aggressionskrigen. 202 sider. Celanders forlag 2013.

Lagen mot krig er skrevet av fire svenske jurister og innledes med et rosende forord av Thage G. Peterson, tidligere president i Sveriges Riksdag. Det er en letteste liten bok som forklarer FN-paktens forbud mot angrepskrig, og drøfter dette i lys av senere tids kriger og krigstrusler mot Jugoslavia, Afghanistan, Irak, Libya, Syria, Mali og Iran.

Folkeretten, som først og fremst regulerer forholdet mellom stater, skapes av sedvane og av traktater, viktigst er FN-pakten fra 1945 som er bindene for alle verdens land. Bakgrunnen for FN-pakten var å etablere en internasjonal orden som kunne forhindre utbruddet av en ny verdenskrig.

Grunnleggende i FN-pakten er å "opprettholde internasjonal fred og sikkerhet" og å "undertrykke angrepshandlinger eller andre fredsbrudd" (artikkel 1.1.) og at alle stater skal "avholde seg fra trusler om eller bruk av væpnet makt mot noen stats territoriale integritet eller politiske uavhengighet" (artikkel 2.4.). Det er to unntak fra FN-paktens generelle voldsforbud: Sikkerhetsrådet kan beslutte å anvende makt for å "opprettholde eller gjenopprette internasjonal fred og sikkerhet" (artikkel 42), og alle har "rett til individuelt eller kollektivt selvforsvar når et væpnet angrep blitt foretatt mot et medlem" (artikkel 51). Voldsforbudet betegnes som en jus cogens, en rettsregel som er absolutt og tvingende, og som statene ikke kan forhandle seg bort fra.

Boka går gjennom hvordan vestlige myndigheter og enkelte jurister har utfordret disse prinsippene de siste årene, med flere ulike begrunnelser:

1. Responsibility to protect (R2P) / humanitær intervensjon – hevder at stater har rett til å angripe andre stater for å beskytte den lokale befolkningen mot overgrep. Prinsippet ble anv-

endt ved krigen mot Jugoslavia og Libya, og forsøkes nå anvendt mot Syria. I 2005 vedtok FNs generalforsamling en resolusjon om R2P der det heter at Sikkerhetsrådet har rett til å beordre militær inngripen dersom "nasjonale myndigheter åpenbart mislykkes med å beskytte sin befolkning mot folkemord, krigsforbrytelser, etnisk rensing og forbrytelser mot menneskeheten".

Å påberope seg humanitær intervensjon utenom Sikkerhetsrådet har blitt avvist av tunge internasjonale organisasjoner som den alliansefrie bevegelsen (115 land), 77-gruppen (133 land) og organisasjonen av islamske stater (57 land). I praksis har R2P blitt anvendt slik at man intervensjoner militært i interne konflikter for å støtte den ene parten mot den andre, ikke for å beskytte sivilbefolkningen som sådan. Jmf. f.eks den etniske rensingen av serbere, jøder og sigøynere fra store deler av Kosovo etter NATOs intervensjon mot Jugoslavia i 1999, og overgrepene mot Gaddafilojale stammer i Libya. Bokens forfattere argumenterer for at R2P-resolusjonen heller ikke med Sikkerhetsrådets godkjenning har forrang foran FN-paktens generelle voldsforbud og at R2P bare er tillatt hvis det har blitt slått fast en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet.

2. Preventivt forsvar – stater har rett til å angripe andre stater for å beskytte seg mot framtidige trusler fra disse statene. Dette er hva USA påberopte seg under invasjonen av Irak i 2003. Her er FN-pakten tindrende klart imot,

og prinsippet avvises av et overveldende flertall av verdens stater.

3. Forsvar mot terrorisme – stater som har blitt utsatt for terrorangrep fra ikke-statlige organisasjoner har rett til å angripe stater der disse terrorgruppene oppholder seg. Dette er hva USA og deres allierte påberopte seg under invasjonen av Afghanistan i 2001.

Prinsippet ble folkerettslig knust i en dom mot Uganda i den internasjonale

domstolen i Haag i 2005, der det ble slått fast at Uganda ikke hadde rett til å angripe Kongo selv om de ble angrepet av opprørsgrupper med tilhold på kongolesisk territorium, så lenge opprørsgruppene ikke agerte på Kongos vegne og med kongolesisk støtte. Forfatterne mener at dommen fra Kongo også kan overføres på situasjonen med al-Qaida i Afghanistan i 2001 og Hizballah i Libanon i 2006.

4. Invitasjon fra stater i intern konflikt – stater har rett til å gripe inn i borgerkriger for å hjelpe det som anses som den legitime regjeringen dersom denne inviterer til det. Prinsippet ble brukt av Sovjetunionen under deres krig i Afghanistan, av Frankrike i deres krig i Mali og av USA for å forsvare okkupasjonen av Afghanistan og Irak.

Rolf Andersson argumenterer med at dette utgjør brudd på prinsippet om nonintervensjon i FN-paktens artikler 2.4 og 2.7, og at disse prinsippene ikke bare beskytter regjeringen men staten som sådan. En militær innblanding i en intern konflikt vil være innblanding i statens suverenitet, territorielle integritet og politiske

uavhengighet. Mulige unntak kan være dersom en utenforstående stat allerede har blandet seg inn i konflikten, i så fall kan den angrepne regjering påberope seg retten til kollektivt selvforsvar. En slik selvforsvarsrett må imidlertid være proporsjonal i maktmidler med de angrep staten har blitt utsatt for, jmf. Haag-domstolens dom mot USA for å ha begått folkerettsbrudd mot Nicaragua under påskudd av å forsvare El Salvador på slutten av 70-tallet. Haag-dommen om Nicaragua slo også fast at det er forbudt etter folkeretten å intervenere i en annen stats indre anliggende "gjennom å rekruttere, trene, bevæpne, utruste, finansiere, supplere og på annen måte oppmuntre, støtte og hjelpe militære og paramilitære aksjoner mot en annen stat", et brudd som utvilsomt foregår fra bl.a. USAs, Tyrkias og Saudi-Arabias side mot Syria i dag.

Et av de mest interessante kapitlene i boka handler om intervensjonen i Mali.

Frankrike har brukt tre argumenter for å forsvare denne intervensjonen folkerettslig: Kollektivt selvforsvar etter FN-paktens artikkel 51, invitasjon fra den sittende regjeringen og støtte fra Sikkerhetsrådet. Rolf Andersson slår fast at de to første argumentene er ugyldige, da Malis regjering ikke har blitt utsatt for aggresjon fra en annen stat, men at det dreier seg om en intern konflikt. Derimot har Sikkerhetsrådet i tilfellet Mali slått fast at det væpna opprøret i landet truer internasjonal fred og sikkerhet, og tillatt en afrikansk-ledet militæroperasjon for å støtte regjeringen i Mali. Andersson konkluderer med at den fransklede intervensjonen er illegal, mens den afrikanselede er lovlig.

Et par skuffende aspekter ved boka: Trass i at den kom ut nå i sommer, er kapitlene om Syria datert februar og september 2012. Mye har forandret seg siden da, og jeg savner en mer oppdatert framstilling.

Og jeg kunne godt tenke meg at de drøftet krigen mellom Russland og Georgia i 2008. Som leser savner jeg også en mer inngående diskusjon av forholdet mellom folkeretten og moralske forpliktelser til å beskytte enkeltindiver og folkegrupper. Per Boström argumenterer f.eks for at det ikke finnes hjemmel i FN-pakten for å innføre sanksjoner mot land som bryter menneskerettighetene. Men burde det ikke gjøre det? Det skriver ikke Boström noe videre om, verken for eller mot.

Derimot kommer de med en del konkrete henvisninger til prinsippene som ble etablert av Nürnbergdomstolen som dømte

Grunnleggende i FN-pakten er å "oppretholde internasjonal fred og sikkerhet" og å "undertrykke angrepshandlinger eller andre fredsbrudd" og at alle stater skal "avholde seg fra trusler om eller bruk av væpnet makt mot noen stats territoriale integritet eller politiske uavhengighet".

nazistene etter krigen. Nürnbergdomstolen slo fast at bruddet mot freden var det sentrale og mest alvorlige bruddet Nazi-

Tyskland hadde begått, bl.a. fordi dette utløser og fører til brudd mot krigens lover og forbrytelser mot menneskeheten. Jødeutryddelsene begynte som kjent ikke før etter krigsutbruddet, og de fleste drapene skjedde i land Tyskland hadde okkupert som følge av krigen.

Gjennomgangstemaet i boka er at all militær aggresjon er forbudt i henhold til FN-pakten. Dersom det ikke kan fastslås at det foreligger trusler mot internasjonal fred og sikkerhet har heller ikke Sikkerhetsrådet myndighet til å bryte med dette, langt mindre enkeltstående land som påberoper seg humanitære prinsipper. Det universelle voldsforbudet er og blir vårt fremste forsvar mot krig. Lagen mot krig er et kraftfullt og lærerikt forsvar for folkeretten og krigsforbudet som bør leses av mange! Den kan bestilles fra forlages hjemmeside celanders.se.

BEVEGELSEN FOR sosialisme

Bli med i Bevegelsen for Sosialisme, som forener medlemmer av alle venstresidens partier, og folk som ikke er med i noen av disse.

Vi arbeider for å bygge broer på tvers av kunstige politiske skillelinjer og for å sette demokratisk sosialisme på dagsordenen. Et av våre mål er å videreutvikle sosialistisk teori og praksis.

www.bevegelsen.no

Bevegelsen for Sosialisme
Pb. 131
5804 Bergen

kontakt@bevegelsen.no

Støtt vårt arbeid
Kontonummer: 0539 15 07653

SOSIALISTISK FRAMTID

Om magasinet

Sosialistisk framtid er et partipolitisk uavhengig magasin som arbeider for fred, vern av naturen, demokratiske rettigheter og sosial rettferdighet. Vi ønsker å bidra til sosialistisk nytenkning.

Veiledende retningslinjer for bidragsyttere

Debattinnlegg inntil 3.000 tegn, lengre innlegg vil kunne bli forkortet. Kronikk, maksimalt 6.000 tegn, inkl. mellomrom. Artikler, maksimalt 14.000 tegn inkl. mellomrom. Teoretiske artikler, maksimalt 24.000 tegn inkl. mellomrom. I spesielle tilfeller vil lengre artikler kunne publiseres.

Artikkelbidrag kan sendes til
sosialistiskframtid@bevegelsen.no

Kommentar

til Regi Theodor Enerstvedts artikkel om nyliberalismen og valgfriheten i Sosialistisk Framtid nr 4/13.

av Elisabeth Reehorst

I en ellers utmerket artikkel opplever jeg at Enerstvedt har to unødvendige sleivspark til oss som ikke er like «reine og ranke» som han. Det første er på slutten, der han skriver: «Liberalister og frafalne sosialister har nå i årtier vært med på å hevde at kapitalismen er historiens slutt punkt. Ideen om et annet samfunn er bare tankespinn, drømmen som aldri blir virkelig.»

Det kan jo være andre grunner til at vi som likevel kaller oss sosialister, har funnet det riktigere å argumentere for endringer innen det samfunnssystemet vi har, enn å jobbe for noe som flere og flere av oss gjerne vil skal eksistere, men som uansett ligger så langt fram i tiden at det er vanskelig å se det. Vi trenger ikke være «frafalne» - et stygt ord, i islam kan det medføre dødsstraff - av den grunn.

Det andre er i praksis verre, for det går på dagens innvandringspolitikk, som det virker som om Enerstvedt ønsker enda strengere og mer kynisk enn den er. Han skriver: «I den grad nyliberalismens friheter er for «alle», er det alles rett til å kjøpe og selge. Denne frihetsforståelsen er den herskende i vårt samfunn og har også erobret den tidligere og nå så godt om ikke-eksisterende venstrefløyen. Den tror f.eks at det å forsvare fri innvandring er internasjonalisme, mens det i virkeligheten er å forfekte EUs valgfrihet, EUs grunnlov: fri bevegelse av arbeidskraft, kapital, varer og tjenester - altså gå inn for friheten til enda mer kapitalistisk valgfrihet.»

Det er faktisk noen av oss som mener at denne delen av EUs friheter er en riktig frihet. Alt trenger ikke være galt fordi om man er mot sjølve EU - eller hva? Det gir nordmenn - særlig yngre som vil se litt annet enn gråstein og fjorder før de slår seg ned for godt - svært gode muligheter til å oppleve andre miljøer, enten det er som studenter eller arbeidstakere. Og tilsvarende for de fra Europa som ønsker å oppleve Norge, eller som kommer fra områder med stor arbeidsløshet. Kanskje det også har noe med solidaritet å gjøre?

Å påstå at denne frie flyten av arbeidskraft ikke er internasjonalisme, er ganske drøyt. Det gir oss nye impulser, nye synsvinkler, og er med på å styrke Norge som industri- og kunnskapsnasjon. Det beriker vårt kulturliv og vårt dagligliv - og det gir oss utfordringer, særlig da i forhold til arbeidslivets bestemmelser som fast tilsetning, lønninger etter tariff etc. Utfordringer vi burde være kompetente til å klare bra.

Når han bruker uttrykket «fri innvandring», er jo det han egentlig snakker om Kristin Clemet og de andre virkelige liberalistene i Høyre - de finnes knapt i FrP - sine ønsker om fri innvandring fra hele verden, ut fra ideen om at alt går seg til. USA blir gjerne brukt som eksempel - uten at man innser at også der har det vært strenge kriterier i minst de 100 siste årene.

Det er vel ingen sosialister som ønsker en fullstendig fri innvandring - men vi kan kombinere innvandringen fra utenfor Schengen med en ny type restriksjoner og på den måten få en mye mer rettferdig og «bærekraftig» innvandring også derfra, slik jeg skisserte opp i nr 4/12, der det viktigste poenget er at folk som kommer som asylsøkere skal kunne arbeide seg fram til oppholdstillatelse, på linje med europeiske arbeidsinnvandrere. Norge er et lite og rikt land i utkanten av verden, og vi har faktisk en forpliktelse til å dele vår rikdom med en del av dem som lider under ekstrem fattigdom og undertrykkelse. Men det må gjøres på ganske strenge premisser, for jeg har ingen tro på at «ting går seg til» - Clemet-variasjonen av «fri innvandring» vil i alle fall bety at vi vil få et land der klasseforskjellene og fattigdommen blir uendelig mye større enn i dag.

Og den formen for internasjonalisme tjener ingen.

Men når Enerstvedt forkaster den delen av EUs versjon av internasjonalisme, ser jeg det som åpenbart at han er mot all form for internasjonalisme. Og det er definitivt ikke progressivt og menneskevennlig.

Marxistisk Forum

Marxistisk Forum er en partipolitisk uavhengig organisasjon og medlemsskap i andre politiske organisasjoner står enhver fritt.

Forumet bygger på marxistisk teori og har som formål å spre opplysning om marxismen. Det vil også etter evne bidra til marxismens fornyelse og videreutvikling.

Forumet anerkjenner ingen dogmer i marxismen. Det er naturlig at det finnes og oppstår ulike meninger om marxistiske teorier, metoder og handlingsmønstre. Slike divergenser må finne sine naturlige løsninger gjennom diskusjon, forskning og erfaringer.

Vi anser alle mennesker som likeverdige, og går inn for at alle skal gis like muligheter. Derfor går vi imot meningsundertrykkelse, det være seg religiøs og etnisk undertrykkelse, eller undertrykkelse på grunnlag av kjønn. Vi vil virke for at det enkelte menneske skal ha størst mulig innflytelse på sitt eget liv og utvikling allerede i vårt nåværende samfunn. «Det enkelte menneskets frihet er en forutsetning for alles frihet» (Karl Marx).

Marxistisk Forum verdsetter dialog med folk som tenker annerledes, og er positiv til samarbeid med andre om oppgaver av felles interesse.

Marxistisk Forum ble grunnlagt i 1967. Forumet samarbeider i Norge med Bevegelsen for sosialisme og Marxist Forlag.

marxistisk-forum.no

«lånte fjør»

AV KATHARINA GAHLERT

Kva slags liv veljer vi og kva seier heimane våre, kleda og ting som vi samlar kring oss om dette? Korleis ønskjer vi å leve? Kva for ting treng vi for å kjenne oss heime? Korleis og ved hjelp av kva definerer vi oss sjølve? Spørsmål om korleis vi oppfattar oss sjølve, meininga til ytre kjenneteikn for oppfatninga og klassifiseringa av ein motpart, kva indre holdningar har å seie for den ytre utsjånaden førte meg til dette arbeidet, der eg prøvde ut andre menneske sine rom, klede og kroppshaldningar.

Via sosiale medium fann eg menneske som var nyfikne nok til å møte meg og snakke med meg om prosjektet mitt. (Ved hjelp av denne måten å formidle ideane mine på vart det føreteke ei før-utveljing av mogelege deltakarar, sjølv sagt!) 16 av dei let meg sleppe inn i heimane deira og livet og kleda deira slik at eg fekk gjere meg mine egne røynsler og ta fotografi.* Eg tok fotografi av situasjonar ved hjelp av sjølvutløysar for å sjå: er det ulike personar på fotografa? Er eg den same heile tida? Kor mange ulike variantar av liv ber eg inni meg? Og kva skjer medan eg skiftar? Er tankane og kjenslene mine dei same? Absorberer eg jamvel indre kjenneteikn ved å overføre ytre trekk?

Kven er du?

Kven er eg?

Kva tyder *normalitet*?

Gnothi seauton; KJENN DEG SJØLV:

* Sosialistisk framtid syner her såleis berre eit utval av fotografiane til Gahlert. Red. mrk.

Värk

Jag vet inte vad du tänker
om att jag inte jobbar
Någon tycker säkert
att jag borde skärpa mig
och skaffa ett jobb

Jag försökte
Så fick jag ont
Jag vet inte var värken kommer från

Jag slipper gå upp tidigt
varje morgon
och åka till ett jobb
där jag vantrivs

Ingen trivs med jobbet hela tiden
I alla fall ingen med ett vanligt jobb
Jag har tur
som slipper

Kanske

Du jobbar
och betalar skatt
och försörjer sådana som mig
som inte jobbar

Du får lön
och du har ledigt på helgen
du har semester

Jag har värk
Inte hela tiden
Eller...
I bland är det inte så illa
Då är värken nästan borta
Då är det ok

Men jag får sällan sova
hela natten
I bland får jag inte sova alls
och många har det värre än mig

Du har reglerad arbetstid
i alla fall om du har lite tur
Jag har ingen reglerad värktid
Värken kommer och går som den vill
inte som jag vill

Du har helg
Du har semester
Du jobbar och sliter
Jag sitter hemma på dagarna
Jag slipper gå upp på morgonen
jag är vaken ändå

Jag har värk

Johan R. Sjöberg